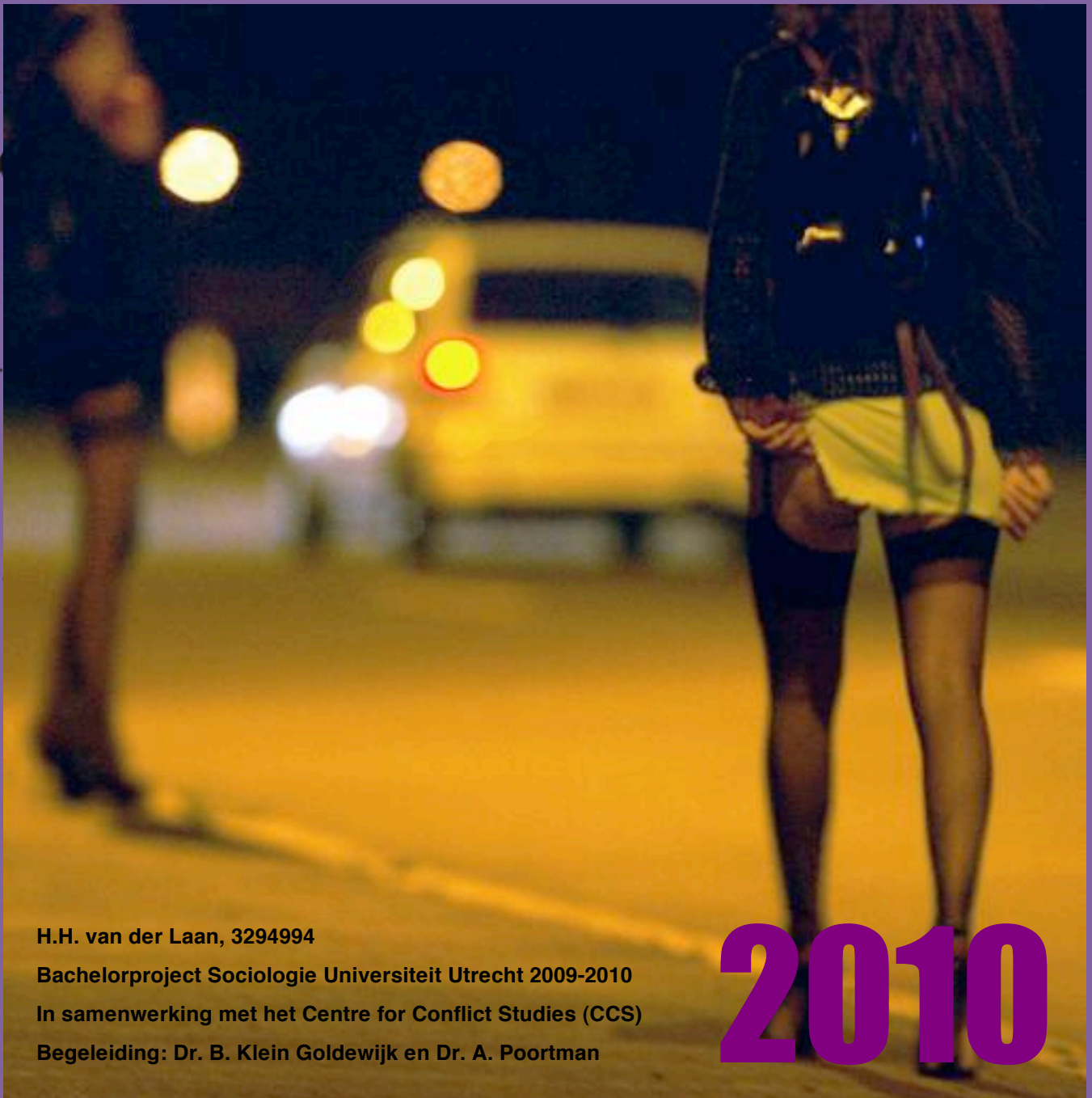


Vrouwenhandel

De rol van vrouwen in de vrouwenhandel



H.H. van der Laan, 3294994

Bachelorproject Sociologie Universiteit Utrecht 2009-2010

In samenwerking met het Centre for Conflict Studies (CCS)

Begeleiding: Dr. B. Klein Goldewijk en Dr. A. Poortman

2010

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding

1. Definities van en antwoorden op vrouwenhandel: Literatuuronderzoek	7
1.1 Omvang en achtergronden	7
1.2 Aanpak, wetgeving en opvang	14
1.3 Koppeling onderzoeksvragen	18
2. Overgang naar het praktijk onderzoek: Methoden en technieken	21
2.1 Keuze en benadering experts	21
2.2 Opzet interview	24
2.3 Aandachtspunten en analyses	25
3. Onderzoeksbevindingen: Expert interviews	26
3.1 Vrouwelijke slachtoffers	26
<ul style="list-style-type: none">• Valse beloften• Contact met handelaar• Invloed Voodoo• Hulp/ aanpak• Beweegredenen om in de handel te blijven	
3.2 Koppeling tussen slachtofferschap en daderschap	29
<ul style="list-style-type: none">• Loyaliteit of verliefde gevoelens jegens handelaar• Daderschap als onderdeel van uitbuiting• Netwerk en geld	
3.3 Vrouwelijke daders	31
<ul style="list-style-type: none">• Verschillende soorten daders• Uitvoerder• Penningmeester• Ronselaar, het vertrouwen in vrouwelijke daders• Partners in crime• Madam met en zonder voorgaande uitbuiting• Netwerkstructuren en rangorde	

- Gebruik geweld en andere middelen van dwang
- Cultuurverschil
- Uitsluitinggronden

Conclusie	36
Aanbevelingen	41

Literatuurlijst

Bijlage A: artikel 273a Sr, Boek 2, Titel 18

Bijlage B: topiclijst expert interview

Bijlage C: verzonden e-mail m.b.t. de expertinterviews

Voorwoord

Ik heb gekozen voor het onderwerp vrouwenhandel, meer specifiek *de rol van vrouwen in de vrouwenhandel*. Ik wilde hier over schrijven omdat het een onderwerp is wat me oprecht raakt, daarnaast sluit ze naadloos aan op mijn voorgaande studies: Sociaal Werker en Juridisch Dienstverlener. In combinatie met de bachelor Sociologie en de minor Conflict Studies aan de Universiteit Utrecht, is dit onderzoek wat mij betreft 'de kroon' op drie jaar hard werken. Graag wilde ik mijn inzicht verdiepen op het gebied van recht en de effecten ervan op de samenleving, de handel in mensen laat bij uitstek deze koppeling zien. Ik bedank daarom de faculteit Sociologie aan de Universiteit Utrecht dat ik dit onderwerp van onderzoek mocht voortzetten en dat mij de ruimte geboden is deze passie voort te zetten. Dank gaat daarom uit naar Dr. Berma Klein Goldewijk, die voor mij heeft gefungeerd als begeleidster, vanuit het Centre for Conflict Studies aan de Universiteit Utrecht. Zij heeft mij bijgestaan tijdens dit onderzoek en met haar kunde en inzicht een onmisbare bijdrage geleverd. Dank gaat uiteraard ook uit naar Dr. Anne-Rigt Poortman, vanuit de opleiding Sociologie aan de Universiteit Utrecht, die ik het beslist niet makkelijk heb gemaakt door een ander onderwerp dan gangbaar is binnen de faculteit te kiezen. Ik wil graag mijn respondenten bedanken: zonder hen had dit onderzoek niet kunnen bestaan. Verder wil ik mijn man en vriendinnen bedanken voor hun grenzeloze geduld en *last minute* feedback sessies: zonder jullie was het nooit zo'n fantastische tijd geweest!

Inleiding

Vrouwen spelen een steeds actievare rol in de mensenhandel. Niet alleen in de rol van verhandelde, maar ook, zoals recentelijk uit een rapport van de Nederlandse Rapporteur Mensenhandel (2009) gebleken is, als handelaar.

Dit Bachelorproject Sociologie aan de Universiteit van Utrecht, gaat over de rol van vrouwen in de vrouwenhandel. Zoals het UN Report on Trafficking in Persons (2009) laat zien stijgt jaarlijks het aantal slachtoffers van mensenhandel. Vooral de vrouw blijkt een gewild en winstgevend onderdeel van de handel in mensen. Sommige vrouwen gaan in eerste instantie uit eigen beweging mee met een handelaar. Daarnaast zijn het steeds vaker vrouwen die in de rol van handelaar fungeren. Op welke wijze manifesteren zij zich, in welke aspecten van de vrouwenhandel zijn zij actief en houdt dat verband met de rol die de vrouwen als slachtoffer op zich nemen? Daarom richt dit onderzoek zich op de volgende hoofdvraag: *“Wat is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel en op welke aspecten daarvan zijn zij het meest actief en waarom?”* Deze hoofdvraag is verder te specificeren in drie kernelementen:

1. Op *welke wijze* zijn vrouwen actief in de vrouwenhandel?
2. Wat is het verband tussen slachtofferschap en daderschap?
3. Op welke onderdelen en in welke posities zijn vrouwen het meest zichtbaar betrokken in de handel in vrouwen en waarom zijn zij juist op die aspecten actief?

Er wordt in dit onderzoek ten eerste gekeken naar vrouwenhandel en de achterliggende beweegredenen waarom vrouwen die tot voor kort alleen als slachtoffer werden gezien, handelaar worden, welke vrouwen dat zijn en vooral hoe zich dat manifesteert. De kernvraag is hier: hoe komen vrouwelijke slachtoffers in de vrouwenhandel terecht, in hoeverre blijven ze in de handel en waarom? Kortom; op *welke wijze* zijn zij actief in de vrouwenhandel? Terwijl dit eerste aspect de nadruk legt op de vrouwenhandel, betreft het tweede aspect de specifieke koppeling tussen slachtoffer-zijn en dader worden. Hier gaat het om de vraag wat vrouwen in hun hoedanigheid van slachtoffers beweegt in zee te gaan met een mensenhandelaar en wat hun concreet motiveert te gaan met een mensenhandelaar, wat hun concreet motiveert mee te gaan of zelfs te blijven na uitbuiting. Hoe ziet deze verbinding eruit, waarin uit zich dit en wat is de specifieke rol van vrouwen binnen dat proces? Ten derde, *wat* is precies de activiteit van vrouwen in de vrouwenhandel? Zijn er bepaalde aspecten te identificeren die verhelderen waarom overwegend vrouwen betrokken zijn in de handel in vrouwen en is vast te stellen waarom zij juist op die onderdelen en posities actief zijn?

De toename in de slachtoffers van mensenhandel en de opmars van vrouwelijke handelaren maakt dit onderzoek maatschappelijk relevant. Het is voor de aanpak van mensenhandel noodzakelijk om in kaart te brengen wat de rol van vrouwen is in de vrouwenhandel. Om een nieuw perspectief te bieden aan de reeds bestaande literatuur wordt hier de focus gericht op de andere kant van de medaille, waarin vrouwen niet louter als slachtoffer worden gezien: *Wat is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel?* In de huidige literatuur valt het op dat veelal gesproken wordt over de actieve rol van de man als handelaar. In dit perspectief worden vrouwen benaderd vanuit een specifieke invalshoek: zij moeten beschermd en opgevangen worden. Hier wordt wel een erg stigmatiserende *modus operandi* gevolgd, immers, *de jonge weerloze deerne moet uit de handen van de grote bruuut worden gered*. Maar de meest recente literatuur presenteert een ander scenario. Veel vrouwen gaan uit eigen beweging naar hun handelaar toe en gaan zonder verzet mee over de grens, naar een andere stad of een ander land, waarna zij vervolgens geëxploiteerd worden. Het zijn niet uitsluitend mannen die vrouwen verhandelen, ook vrouwelijke handelaren zijn actief in het netwerk van handelaren. Er is daarbij sprake van een opkomst in het aantal vrouwelijke handelaren (UNODC 2009: 6-11).

Tot op heden bestaan er slechts enkele sociologische onderzoeken naar de rol van vrouwen in de vrouwenhandel. Dit onderzoek is op de eerste plaats een aanvulling op het onderzoek van Rebecca Surtees (2008) en beoogt een verdieping te geven van haar theorie waarin vrouwelijke daders specifieke rollen vervullen binnen een netwerkstructuur. Daarnaast biedt dit onderzoek een verdieping van het werk van Louisa Waugh (2006) doordat er nader wordt ingegaan op de diverse posities binnen de vrouwenhandel waar vrouwen een prominente rol vervullen. Ten derde biedt dit onderzoek meer specifiek een aanvulling op het onderzoek van Dina Siegel en Sylvia de Blank (2008) waarin de drie eerder door hen gevonden rollen van vrouwen in de vrouwenhandel worden uitgebeeld, verdiept en deels verklaard: de rol van vrouwen in de vrouwenhandel. Deze drie lijnen maken dit onderzoek behalve maatschappelijk ook wetenschappelijk relevant.

Het onderzoek naar mensenhandel is tot dusver overwegend gericht op de rol van mannelijke handelaren. In de onderzoeken naar vrouwenhandel worden vrouwen voornamelijk geduid als slachtoffer, in een passieve rol, terwijl mannen beschreven worden als actieve handelaar. In dit onderzoek wordt veeleer de nadruk gelegd op de *actieve* rol van vrouwen in de vrouwenhandel en met name hoe zij zich manifesteren in de rol van handelaar.

De vrouw als handelaar is een nieuw opkomend fenomeen en speelt recentelijk een rol in twee onderzoeksrapporten, respectievelijk van het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (BNRM 2009: 388) en van de United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC 2009: 6; 10; 45-46). Tegen deze achtergronden wordt er in dit onderzoek naar gestreefd een koppeling te leggen tussen de theorie en de praktijk doormiddel van een verbinding tussen de recente theoretische literatuur en een eigen kort praktijkonderzoek, waarbij expert interviews gehouden zijn met instanties, die zich richten op de aanpak van mensenhandel in Nederland.

In dit onderzoek wordt gestart met een nadere beschouwing van de context waarin vrouwenhandel plaatsvindt, met inbegrip van definities, omvang, aard en herkomst van vrouwenhandel. Vervolgens wordt specifiek ingegaan op de antwoorden die op vrouwenhandel worden gegeven, vooral in termen van de bestaande wetgeving en aanpak. Het onderzoek vervolgt daarop met een sectie methoden en technieken die fungeert als scharnierpunt tussen de voorgaande literatuurstudie en het daarop volgend praktijkonderzoek, aan de hand van expertinterviews. Hier wordt uiteengezet hoe het praktijkonderzoek heeft plaats gevonden, wie er zijn geïnterviewd, waarom en op welke wijze, waarna in het derde deel van het onderzoek de resultaten van de expert interviews worden gepresenteerd. Het onderzoek besluit met een conclusie en discussie.

1. Definities van en antwoorden op vrouwenhandel

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen. Het eerste (1.1) gaat nader in op de definities van mensenhandel en mensensmokkel, het grensoverschrijdend karakter ervan, de omvang van de vrouwenhandel en de problemen met de meetbaarheid daarvan, de typen vrouwenhandel, de herkomst van de vrouwen zelf, en de netwerken waar vrouwenhandelaren deel van uitmaken. Het tweede deel (1.2) gaat in op de antwoorden die op vrouwenhandel zijn gegeven: de aanpak vanuit de wetgeving en de tot dusver gebrekkige opvang van de vrouwen. Het hoofdstuk sluit af met een andere beschouwing van het daderschap van vrouwen als onderdeel van uitbuiting, in het verlengde van de tweede subvraag uit de *Inleiding*.

1.1 Omvang en achtergronden

Om een definitie te geven van mensenhandel moet deze eerst uiteengezet worden. Mensenhandel en mensensmokkel worden vaak in één adem genoemd. De handel in mensen wijkt op een significant punt af van mensensmokkel: waarbij de laatst genoemde per definitie grensoverschrijdend is. Dit hoeft niet zo te zijn bij de handel in mensen, de uitbuiting kan plaatsvinden binnen landsgrenzen. Dit onderscheid is bij wet gemaakt om de vervolging van zowel handelaren als van smokkelaren internationaal beter in banen te kunnen leiden.

Definities

De definitie van mensenhandel die in dit onderzoek wordt aangehouden is de definitie die gebruikt wordt door de Verenigde Naties (VN). Deze definitie wordt als meest gangbare definitie gebruikt in de wetenschappelijke artikelen die voor deze studie zijn geconsulteerd (zie bijlage A).

Mensenhandel is volgens de VN:

‘Trafficking in persons’ shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, 8 servitude or the removal of organs’ United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children (ook bekend als Trafficking Protocol), ter

aanvulling op de United Nations Convention against Transnational Organised Crime), Artikel 3(a).

Daarentegen is mensensmokkel volgens de VN:

'Smuggling shall mean the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or permanent resident'. (United Nations Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Air and Sea (ook bekend als Migrant Smuggling Protocol), ter aanvulling op het United Nations Convention against Transnational Organised Crime) Artikel 3(a).

Beide definities worden aangehaald in de context van dit onderzoek, omdat deze overlap vertonen. Vrouwen die verhandeld worden kunnen immers voor dat doel gesmokkeld zijn. Daarnaast kan smokkel ook gedwongen plaatsvinden.

Grensoverschrijding

Beide definities zijn in dit onderzoek aan de orde omdat, het beleid in Europa zich in het bijzonder richt op de aanpak van mensenhandel bij de grensposten (WODC 2002: 12). De focus ligt hierbij op het moment van grensoverschrijding. Er is minder aandacht voor de handel zelf welke binnen landsgrenzen kan plaatsvinden. Doordat de aanpak gericht wordt op de grenzen kan het lijken alsof er meer sprake is van smokkel of illegale immigratie, hoewel het ook om handel zou kunnen gaan. Door de splitsing van de wetgeving tussen handel en smokkel, zijn de in de praktijk vaak aanwezige combinaties van de twee praktijken moeilijk zichtbaar. Uiterekend hier op de grens, de locatie waar met het meeste gezag toegeruste douanediensden de verhandelde personen er uit zouden kunnen lichten, is de aanpak vaak niet efficiënt.

Mensenhandel begint geregeld met smokkel (BNRM 2009; Waugh 2006; Monzini 2004). Slachtoffers willen uit het land van herkomst vertrekken in de hoop op een betere toekomst. Ze betalen een handelaar, dan wel smokkelaar, om over de grens vervoerd te worden. Dit geld dient later, veelal doormiddel van een vorm van uitbuiting, weer terug betaald te worden als 'lening' waardoor de slachtoffers gebonden zijn aan de handelaar. De splitsing in de wetgeving van mensensmokkel en handel zorgt voor problemen in de internationale erkenning van mensenhandel, problemen rondom migratiewetgeving, maar ook voor problemen bij de vervolging van de daders.

Vrouwelijke daders en slachtoffers zijn actief bij de grensovergang. Vrouwelijke slachtoffers zijn zich bij tijde niet bewust dat zij in een uitbuitingssituatie komen of zijn bereid te liegen om toegang te krijgen tot werk in het buitenland. In veel gevallen gaan de slachtoffers wel degelijk de grens over. Het is dan ook van belang dat een potentiële uitbuitingssituatie hier bij de grens er uit gelicht kan worden. Vaak wordt de grensovergang zelf als illegaal bestempeld en wordt op dit punt actie ondernomen (Peperstraten 2003) Er wordt in dit geval niet gekeken of er eventueel sprake is van mensenhandel. Vrouwelijke daders werken eveneens grensoverschrijdend en begeleiden slachtoffers geregeld bij de grensovergang (Waugh, 2006). Wellicht vallen vrouwelijke daders hier minder op dan mannelijke daders.

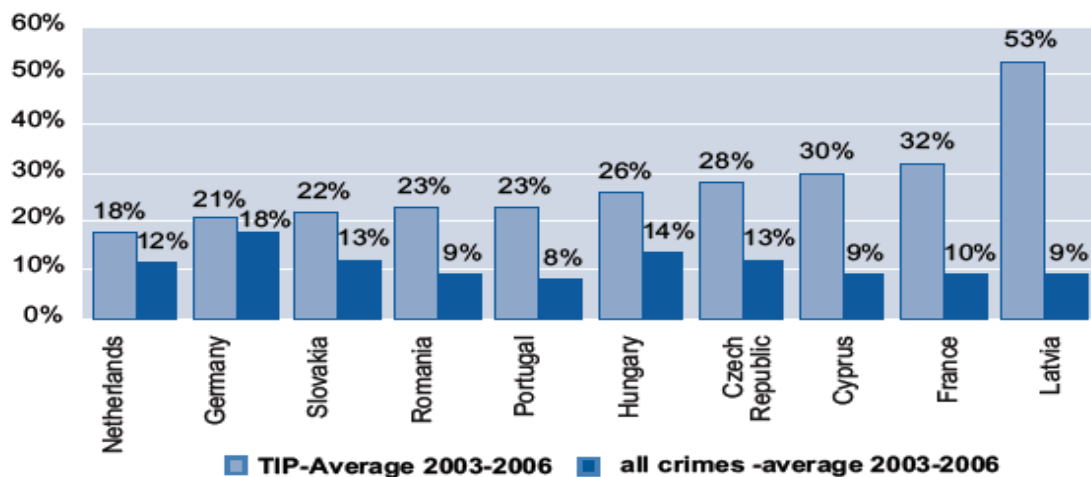
Omvang

“Trading in women is a multi-billion dollar global industry.” Anne Gallagher (2006:163).

De precieze omvang van vrouwenhandel is volgens Anne Gallagher (2006) niet in te schatten omdat er een aanzienlijk darknumber is. Dit houdt in dat een groot gedeelte van de slachtoffers niet geregistreerd wordt. Ze benoemt elke poging daartoe als volstrekt zinloos, omdat het enkel en alleen bij ruwe schattingen blijft. Andere auteurs zijn vaak van mening dat er een schatting gemaakt kan worden van het aantal handelaren dat wel geregistreerd wordt door politie en justitie, Gallagher noemt dit nummer echter nihil en wijst daarbij op het minieme aantal handelaren dat daadwerkelijk vervolgd wordt, laat staan veroordeeld. Het belangrijkste punt dat zij hierbij benoemt is dat rekening moet worden gehouden met schattingen, niet feiten en dat het werkelijke aantal vele malen hoger kan liggen. Dit heeft uiteraard consequenties voor justitieel beleid (Gallagher 2006:163-169).

Het aantal vrouwen in de positie van handelaar is stijgende zoals uit de cijfers van het UNODC rapport (2008) blijkt. Van alle vrouwen die in Europa zijn veroordeeld, is de vrouwelijke handelaar oververtegenwoordigd. Dit wordt zichtbaar gemaakt in de volgende tabel.

Proportion of females in convictions for trafficking in persons and for all crimes combined in Europe



Source: UNODC/UN.GIFT

Global Report on Trafficking in Persons, Human Trafficking, United Nations Office on Drugs and Crime, February, 2009, UN.Gift.

Cijfers van het UNODC (2009: 5) laten zien dat er vier miljoen mensen elk jaar over de gehele wereld worden gesmokkeld, waarvan volgens de International Organisation of Migration 700,000 tot twee miljoen vrouwen en kinderen (Haynes 2004: 221). Een groot deel van deze vrouwen verdwijnt in de prostitutie. Exacte cijfers zijn niet voorhanden omdat mensenhandel en vrouwenhandel te maken hebben met het genoemde 'darknumber'. Dit houdt in dat een groot gedeelte van de slachtoffers niet geregistreerd wordt.

Ook Vollebregt (2007) concludeert dat er veel handel plaatsvindt dat uit het zicht blijft van politie en justitie. Veel vrouwen durven of kunnen geen aangifte doen. Vrouwen hebben angst aangifte te doen wanneer zij illegaal in Nederland dan wel Europa verblijven. Bovenkerk et al. (2004: 32) laat zien dat vrouwen vaak worden verplaatst naar verschillende locaties binnen het netwerk van de handelaar. Dit maakt het moeilijk vrouwen te traceren en bovenal geeft dit problemen een ruwe schatting te maken naar de omvang van vrouwenhandel. Daarbij komt dat er een focus ligt op vrouwen in de prostitutie, terwijl er veel meer 'bedrijfstakingen' zijn waarin de vrouwen worden ondergebracht. De cijfers omtrent mensensmokkel als geheel zijn onbetrouwbaar omdat hierbij eveneens een groot aantal mensen niet geregistreerd wordt door de officiële posten. Daarbij komt dat de wetgeving wereldwijd verschilt, waardoor de definitie van 'smokkel' variatie vertoont, er geen adequate schatting gemaakt kan worden over globale trends (VN rapport 2009: 18-19).

Typen vrouwenhandel

Van alle mensenhandel is prostitutie een van de meest voorkomende vormen (79%) gevolgd door gedwongen arbeid (18%) (VN-rapport, 2009: 5). Wel moet hierbij vermeld worden dat deze cijfers mogelijk te maken hebben met een statistische fout. Seksuele exploitatie is immers een van de vormen van vrouwenhandel die het meeste opvalt. Vrouwen die seksuele diensten aanbieden vallen eerder op, ten overstaand van gedwongen (seizoen) arbeiders/sters. Het is mogelijk dat daardoor prostitutie als grootste onderdeel van de vrouwenhandel wordt gezien. Prostitutie, in vergelijking met andere branches van vrouwenhandel, verkrijgt veruit de meeste aandacht in de media. Ook in de wetenschappelijke literatuur wordt er voornamelijk gesproken over vrouwenhandel in de seksuele exploitatie (Bovenkerk et al. 2004; Monzini 2004; Waugh 2006). Seksuele exploitatie is veel zichtbaarder dan andere vormen van vrouwenhandel. Dit heeft zijn weerslag gehad op onderzoek en wetgeving.

Herkomst

Om vrouwen over te halen mee te gaan met een handelaar worden haar valse beloften gedaan. Het aanbieden van een baan als au-pair of werk in de huishouding zijn voorbeelden van banen die worden aangeboden. Het volgende argument wordt bijvoorbeeld ingezet: de onkosten die de bemiddelaar (lees handelaar) maakt met het regelen van de benodigde papieren en reiskosten kan zij gemakkelijk terugbetalen van het loon wat ze zal gaan verdienen. De belofte is vals, ze strookt niet met de realiteit. Vrouwen zijn lang niet altijd in staat om de schuld af te betalen of hebben geen idee hoe hoog deze schuld is (Waugh, 2006).

Vrouwenhandel komt veelal uit transitielanden, een land dat in een overgangsfase zit naar een vrije markt economie, daarmee de status van ontwikkelingsland achter zich heeft gelaten en landen met een nieuw rechtssysteem en/of een nasleep van een burgeroorlog. Handel komt vooral voor in landen met een nieuwe economische groei. De belofte van economische welvaart maakt dat vrouwen vertrouwen hebben in een betere toekomst voor zichzelf en hun familie. Wanneer beloftes worden gedaan dat ook voor haar een goede baan te regelen is zal een vrouw eerder gemotiveerd zijn mee te gaan. Zichtbare vooruitgang in de directe omgeving creëert verder het beeld dat er mogelijkheden zijn.

Vooraf vrouwen uit transitielanden en voormalige oorlogsgebieden, zoals hierboven aangegeven, zijn kwetsbaar voor vrouwenhandel. Dit komt omdat de grensbewaking in voormalige oorlogsgebieden niet optimaal ontwikkeld is en er weinig werkgelegenheid

bestaat. De grenshantering is matig tot slecht en biedt daarmee mogelijkheden voor handelaren om hun 'handelswaar' over de grens te brengen. Vaak is bij de grensbewakers wel bekend wat de intenties zijn van de handelaar, maar door de trage ontwikkeling van de werkgelegenheid in het land, waardoor zij slecht betaald krijgen, is de grenspost gemakkelijk om te kopen. Over het algemeen komen de vrouwen uit gebieden waar weinig werk is. Als de industrie in deze landen opnieuw opstart, genieten mannen vaak de voorkeur als werknemer. Vrouwen vallen hiermee buiten de arbeidsmarkt. In een opkrabbende economie is naar traditionele vrouwenberoepen, zoals zorg en kinderopvang, nog weinig vraag (Castles and Miller 2009).

Uit diverse onderzoeken is gebleken dat veel vrouwen in de Europese vrouwenhandel uit Nigeria en Oost Europa komen. De top drie van herkomstgebieden is Oost Afrika, waaronder voornamelijk Nigeria, Oost Europa en Azië. Over Azië zijn weinig gegevens bekend, maar dit kan zijn oorsprong vinden in het feit dat de Aziatische sector zo gesloten is (BLinN 2008). Opmerkelijk is dat de vrouwen die handelen in andere vrouwen vaak uit de zelfde gebieden komen (Waugh 2006; BNRM 2009: 26, 43; Siegel en de Blank 2008).

Met de opkomst van de globalisering lijken vrouwen steeds vaker van verder weg te komen (Castles and Miller 2009: 202-204). Maar het gebeurt ook dat vrouwen van dichtbij gehaald worden, zoals het onderzoek van Bovenkerk et al. (2004: 9) laat zien: in Nederland worden onder andere meisjes geronseld in de steden, om dan via een intern netwerk verplaatst en gerouleerd te worden tussen verschillende randsteden en grote plaatsen vlak over de grens.

Väyrynen (2003) voegt daar aan toe dat hoe groter de afstand waarover vervoerd wordt hoe groter de kans is dat het gaat om een grootschalige criminele organisatie in plaats van een kleinschaliger netwerk. Uit onderzoek blijkt dat dit niet altijd het geval is (Waugh 2006; BNRM 2009). Er zijn kleinschaligere groepjes actief, vooral in gebieden met een sterk op familie gerichte sociale structuur. Dit is met name in Nigeria het geval, over Oost Europa wordt wel geschreven dat er eerder sprake is van bendes. Zoals vrouwenhandel vanuit Bulgarije en vanuit de Oekraïne. De kans, dat er internationaal wordt samengewerkt tussen handelaren, is dan ook groot. Het internationale karakter van vrouwenhandel betekent tevens dat er een afstand, soms over meerdere grenzen, moet worden afgelegd voordat de verhandelde vrouw in het land van bestemming is. Dit heeft tot gevolg dat er een uitgebreid netwerk bestaat met verschillende actoren die de vrouwen van het land van herkomst naar het land van bestemming brengt. Veel van de geschreven artikelen gaan dan ook in op de netwerken rondom vrouwenhandel en de structuur die er binnen deze netwerken bestaat (Väyrynen

2003; Waugh 2006; BNRM, 2008, 2009). Binnen deze structuur lijkt meer ruimte vrij te komen voor vrouwelijke handelaren (UNODC 2009). Het is mogelijk dat steeds meer vrouwen zich als handelaar zullen manifesteren wanneer dit winstgevend blijkt (Leman en Janssens 2008).

Netwerk

Er is sprake van een netwerk van vrouwenhandelaren. Hoewel de netwerken veelal uit mannelijke handelaren bestaan, vervullen vrouwelijke handelaren hierbinnen eveneens een rol. Surtees (2008) zet de organisatiestructuur binnen de netwerken van vrouwenhandel uiteen en geeft als hypothese dat vrouwenhandel een onderdeel is van georganiseerde misdaad en een hiërarchische structuur kent. Volgens Surtees (2008) is er een gelaagde piramidevormige structuur waar te nemen met drie niveaus. Op het hoogste niveau houdt men zich bezig met de planning en controle, de kosten en de manier van transport van de vrouwen. Deze personen vermijden echter zelf het daadwerkelijke transporteren. Op het middelste niveau staan de personen die zich bezighouden met de grensposten. Zij produceren valse documenten en kopen douanes om. Op het laagste niveau vindt Surtees (2008) de niet geschoolde criminelen die de slachtoffers van de grenzen ophalen en afleveren. Het onderzoek laat zien dat netwerken in het bijzonder belangrijk zijn bij de handel in vrouwen, deze bepalen de structuur, aard en omvang van de vrouwenhandel. Waugh (2006) maakt melding van een additioneel niveau namelijk een dat zich bezig houdt met de rekrutering van de vrouwen. Zij laat daarbij zien dat de door Surtees genoemde niveaus overlap vertonen. Zo komt het voor dat de persoon die de vrouwen geronseld heeft mee gaat tot aan de grens, soms grensoverschrijdend volgt, maar ook aanwezig kan zijn bij de daadwerkelijke verkoop aan de eindhandelaar. Uit het onderzoek van Waugh (2006) blijkt dat vooral in de positie van ronselaar en bij grensoverschrijdende functies vrouwen het meest actief zijn als handelaar, er zijn echter meldingen van vrouwelijke handelaren die aanwezig zijn bij de daadwerkelijke verkoop, of welke fungeren als eindhandelaar de zogenoemde Madams (BNRM 2009). Deze Madams kunnen uit eigen beweging in de positie van handelaar zitten, maar het is ook mogelijk dat zij daartoe gedwongen worden. Zie (referentie) artikel 'Justitie rolt bende vrouwenhandelaren op, 8 mei 2010 in de Volkskrant, waaronder drie vrouwelijke pooiers, waarin het volgende verteld wordt: *'de vrouwen zijn veelal afkomstig uit de Roma-gemeenschap, ook de vrouwelijke pooiers. Die wierpen zich op als vriendin, spiegelden de vrouwen een zonnige toekomst voor en zetten hen in Nederland onder druk. Ook de vrouwelijke pooiers werden door mannen bedreigd met grof geweld. In alle gevallen zijn de vrouwelijke pooiers ook slachtoffer.'*

De gelaagde piramidevormige structuur kent drie niveaus volgens Surtees (2008). Met op het hoogste niveau de activiteiten rondom de planning en controle, de kosten en de manier van transport van de vrouwen. Op het middelste niveau bevinden zich de personen die zich bezighouden met de grensposten: zij produceren valse documenten en kopen douanes om. En op het laagste niveau staan de niet geschoolde criminelen die de slachtoffers van de grenzen ophalen en afleveren. Naar mijn mening is deze drietrapsstructuur beslist niet volledig. Zelfs het additionele niveau vanuit het onderzoek van Waugh (2006), het niveau welke zich bezig houdt met de rekrutering van de vrouwen, maakt het model niet compleet. Zoals gevonden in het voorgaande literatuuronderzoek vertonen de niveaus inderdaad overlap, sterker nog, zij kunnen gelijktijdig plaats vinden.

Vrouwen gaan uit eigen beweging met een handelaar mee, soms in de veronderstelling in een reguliere baan te geraken, soms met de wetenschap in de prostitutie terecht te komen (Waugh 2006; Hopkins 2005). Het is niet het geval dat vrouwen per definitie geen idee hebben van de taken die op hun liggen te wachten. Vaak weten zij wel dat zij als erotisch danser of kinderoppas in dienst worden gezet. Dit is in contradictie met het algemeen geldend beeld dat vrouwen uitsluitend voorgelogen worden over hun te bedienen functie. Het onderzoek van Bovenkerk et al. (2004) stelt bijvoorbeeld dat er meisjes zijn, die langzaam maar zeker overgehaald worden in de prostitutie te gaan werken. Hiervan is echter niet altijd sprake: het komt ook voor dat vrouwen bewust zijn van het feit dat zij in de prostitutie terecht komen, maar toch ervoor kiezen met hun handelaar mee te gaan.¹ Zoals ook te lezen in het NRC Handelsblad van 4 februari 1020, zijn er ook vrouwen die bewust een handelaar opzoeken (Hopkins 2005).

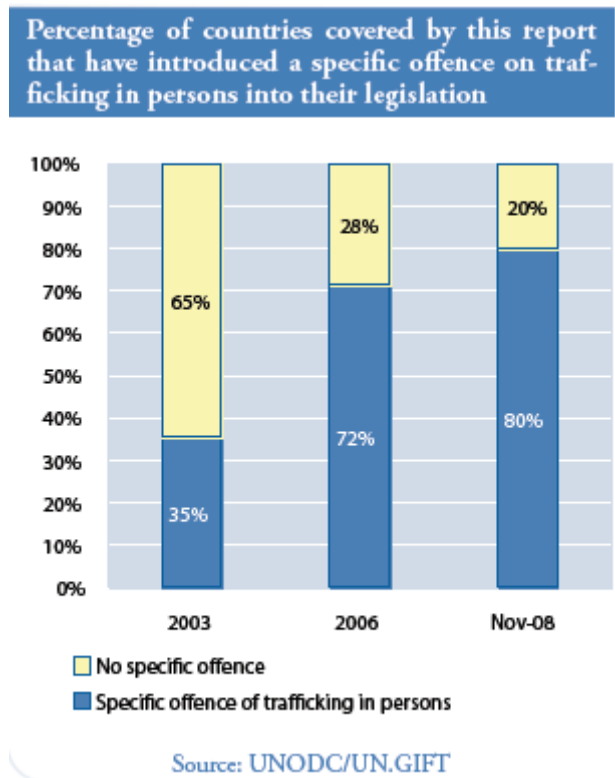
1.2 Aanpak: wetgeving en opvang

Wetgeving

Door de mate van aandacht die er aan het onderdeel prostitutie als aspect van vrouwenhandel is besteed is de wetgeving een stuk helderder over opsporingsbevoegdheden dan in de overige 'branches' waarin vrouwen verhandeld worden. Al laat de wetgeving omtrent seksuele exploitatie nog hekelpunten zien (UNODC 2009: 9, 18-19, 24, 44; BNRM 2009: 607; WODC 2009). Met name in Nederland (Peperstraten 2003) en in andere EU landen, zoals Frankrijk en Engeland, is de opsporingsbevoegdheid voor de vrouwenhandel minder goed geregeld omdat ze knelpunten vertoont met de lokale regelgeving betreffende prostitutie en migratie wetgeving (UNODC 2009: 8, 24). Een uitzonderingsland is Italië waar de wetgeving tegen vrouwenhandel specifiek is geregeld ten

¹ Vrouwen blijven uit eigen beweging bij handelaar, NRC Handelsblad 4 februari 2010

overstaand van andere EU landen. Dat wil zeggen dat Italië aparte reglementen kent voor vrijwillige en gedwongen prostitutie en mensenhandel in het algemeen. Veel landen hebben geen gespecificeerd beleid of wetgeving tegen vrouwenhandel, al moet daarbij vermeld worden dat het aantal landen dat dit wel heeft groeiende is. Dit wordt weergegeven in de onderstaande tabel.



Global Report on Trafficking in Persons, Human Trafficking, United Nations Office on Drugs and Crime, February, 2009, UN.Gift.

Vrouwenhandel dient juridisch gezien in alle sectoren of ‘vakgebieden’ gelijk behandeld te worden. Toch lijkt het idee te leven dat vrouwenhandel in andere gebieden dan prostitutie minder erg is. Zoals in de Rapportage Mensenhandel (BNRM 2009) wordt genoemd, blijkt in de praktijk dat verschillend wordt omgegaan met (potentiële) situaties van overige uitbuiting in vergelijking met seksuele uitbuiting. Zo worden signalen van overige uitbuiting regelmatig niet als zodanig herkend, uitgewisseld en opgevolgd. Het aantal vervolgingen voor overige uitbuiting steekt nog steeds schril af bij het aantal vervolgingen voor seksuele uitbuiting. Ook de bejegening van (potentiële) slachtoffers van overige uitbuiting is vaak anders dan bij slachtoffers van seksuele uitbuiting. Zo worden slachtoffers niet altijd herkend als slachtoffer van overige uitbuiting” (BNRM 2009: 511). Als voorbeeld wordt genoemd; de gebeurtenissen eerder dat jaar in een aspergekwekerij in Someren, Nederland. De reacties van de diverse betrokken instanties en de media illustreren dat overige uitbuiting in de mensenhandel als

zodanig nog lang niet altijd wordt 'gezien'. Dagblad Trouw van 18 mei 2009 schrijft: op een aspergekwekerij in Someren was sprake van gedwongen 'seizoen' arbeiders die veel minder betaald kregen dan hun was beloofd. Zo'n veertig Roemeense arbeiders werkten op de boerderij. In de tijd dat zij daar werkten mochten ze het terrein niet verlaten. Het geld dat ze verdienden moesten ze gedwongen uitgeven aan voedsel op het erf van de zelfde werkgever. De handelaar in dit geval was overigens een vrouw. In het artikel wordt gesproken van 'slechte arbeidsomstandigheden' en niet direct van mensenhandel. De andere vormen van vrouwenhandel zijn in vergelijking met het aspect prostitutie zwaar onderbelicht (UNODC 2009). Andere vormen zijn het uitbuiten van kinderen, het laten bedelen van vrouwen en kinderen, seksuele uitbuiting en kindsoldaten.

Aanpak

Om de problemen van de aanpak van vrouwenhandel te kunnen verstaan is het van belang eerst kort in te gaan op de complexe rol van handelaren in de primaire leefwereld. Zo worden familiebanden vaak als belangrijke factor aangeduid bij het bepalen van redenen waarom vrouwen bij de handelaar blijven. De handelaar kent de familie van de verhandelde of is zelfs familie. Vrouwelijke handelaren hebben vaak nauwe banden met de familie van de verhandelde. Dit geldt met name voor de handelaren en verhandelenden uit Oost Afrika. De verhandelde vrouwen komen in contact met handelaren via bekenden, zij vertrouwen hierdoor op de goede bedoelingen van de handelaar en het uitzicht op een degelijke baan. Reeds verhandelde vrouwen brengen ook vrouwen uit hun omgeving in contact met handelaren. Dit laatste wordt geconstateerd in het onderzoek van Vocks en Nijboer (2000).

Doormiddel van de bestaande banden met de familie, maar ook de dreigingen in de sfeer van de Voodoo worden de meisjes onder druk gezet. Vooral bij de handel in Afrikaanse vrouwen, met name West Afrika en meer specifiek Nigeria, wordt er veelvuldig gebruik gemaakt van Voodoo rituelen om een vrouw aan haar handelaar te binden (BLinN 2008, BNRM 2009, UNDC 2008). Nadat een vrouw heeft toegezegd mee te gaan met een handelaar, dient ze vervolgens een ritueel te ondergaan waarbij ze belooft haar schuld aan de handelaar af te betalen. Tijdens dit ritueel worden bloed, nagels en schaamhaar afgenomen van de vrouw, waarmee haar belofte wordt bezegeld (BLinN 2008). Verhandelde vrouwen zullen in deze positie dus minder snel meewerken aan een veroordeling van de dader. Zij voelen zich bedreigd of vertonen een bepaalde mate van hechting met hun handelaar. Hierbij kan ook het Stockholm-syndroom (benoemd door Nils Bejerot na aanleiding van een gijzelingszaak te Stockholm in 1973) voorkomen, waarbij het slachtoffer

zich emotioneel hecht aan haar mishandelaar en waardoor de vervolging van de dader extra wordt bemoeilijkt (Waugh 2006; Hopkins 2005).

Verder komt het voor, dat vrouwen een kleine betaling ontvangen voor hun verdiensten, zodat zij toch beter af zijn dan wanneer zij niet mee waren gegaan. Hierdoor wordt er een afhankelijkheid en een vorm van loyaliteit gecreëerd tussen de verhandelde en de handelaar (Hopkins 2005). Wanneer een handelaar toestaat dat de vrouw eens in de zoveel tijd geld naar huis kan sturen heeft zij een nog sterkere binding met haar handelaar. Dit gegeven draagt bij aan de keuze van vrouwen om mee te gaan met een handelaar, geen aangifte te doen of in de huidige positie te blijven.

De aanpak van vrouwenhandel is nog niet altijd succesvol. Het aantal veroordelingen van daders is laag (UNODC 2009: 9, 37, 44) en de opvang van verhandelde vrouwen is slechts gebrekkig geregeld. De rapportage van de Rapporteur Mensenhandel Nederland (2009: 140-163) geeft aan, dat er voor de slachtoffers een goede opvang nodig is. In de afgelopen jaren en tot op heden werden vrouwen, die onderschept werden bij controles op de luchthaven, vaak opgevangen op de luchthaven zelf. Het komt voor dat vrouwen in vreemdelingenbewaring worden geplaatst of op het politiebureau worden ondergebracht. Niet alleen zijn de vrouwen slachtoffer van vrouwenhandel, ze worden in Nederland op deze wijze ook gelijktijdig behandeld als een pleger van een delict.

Het is niet altijd duidelijk zichtbaar of iemand verhandeld word. Rijken (2003) stelt dat er een trend waarneembaar is in de vrouwenhandel waarbij er minder fysiek geweld gebruikt wordt. Voor het verhandelen van vrouwen is een huidige trend waarneembaar waarbij fysieke overmacht steeds minder aan de orde is. De controle uit zich in psychische controle over het slachtoffer (Lee 2004). Dit gebeurt doormiddel van dreigementen als het doorverkopen aan een minder 'aardige' eigenaar, bedreiging van familieleden en het innemen van het paspoort (Waugh 2006:18-25). De dreiging de vrouwen uit te leveren aan de politie hoort daar ook bij (Bovenkerk et al. 2004). Wanneer de verhandelde vrouwen een nare ervaring hebben gehad met justitie in het land van aankomst, zullen ze bij de volgende aankomst of wanneer ze nog worden vrijgegeven in het land van aankomst, meer gehoor geven aan dit dreigement. Dit is vooral relevant wanneer de vrouwen niet uit het buitenland zijn gekomen, maar vanuit Nederland of Europa zelf. Deze vrouwen zullen niet uitgezet worden en daardoor makkelijker in Nederland opnieuw, al dan niet uit eigen beweging, de handel binnenkomen. Het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel pleit voor een project waarin een reguliere categorale opvang wordt gerealiseerd (BNRM 2009).

Naast dat handelaren en slachtoffers vaak niet goed zichtbaar zijn en het getuigenis van het slachtoffer bij een eventuele rechtszaak problemen met zich meebrengt, is ook de vervolging van handelaren een probleem. Een aanklacht wordt vaak weer ingetrokken, waarna de zaak geen verder vervolg kent (Bovenkerk et al. 2004). Vermoedelijk heeft dat te maken met de slecht realiseerbare bewijslast (Peperstraten 2003) en het feit dat rechters geen referentiekader hebben.² Daarbij is er geen degelijke stafmaat (BNRM 2009: 296, 441). Rechters hebben moeite met de juridische en maatschappelijke context van mensenhandel, en dan vooral de vrouwenhandel in de prostitutiesector.³ Dit maakt vrouwenhandel in het bijzonder, zeer moeilijk vervolgbaar.

Vrouwelijke handelaren zijn voorheen zelf vaak verhandeld (Waugh 2006, UNODC 2009). Voor vrouwelijke handelaren is het aannemelijk dat zij een verdedigingsgrond zouden kunnen aanvoeren wanneer zij voorheen zelf verhandeld zijn geweest. Wellicht heeft dit gevolgen voor de veroordeling van vrouwelijke handelaren.

Opsporingsdiensten richtten zich voornamelijk op mannelijke daders (van Peperstraten, 2004) Onderzoek is daarbij eveneens gericht op mannelijke daders. Vrouwen als handelaar zijn voor het justitieel apparaat mede daardoor vrijwel onzichtbaar, er zijn pas de afgelopen twee jaren meldingen van vrouwelijke handelaren (BNRM 2009: 388). Voorheen werd er zelden tot nooit melding gemaakt van vrouwelijke handelaren. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er weinig zicht is op vrouwen in de positie van handelaar.

1.3 Koppeling onderzoeksvragen

Aan de hand van het voorgaande kan er een *voorlopig* antwoord gegeven worden op de hoofdvraag: Wat is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel en op welke aspecten daarvan zijn zij het meest actief en waarom? En op de deelvragen: Op *welke wijze* zijn vrouwen actief in de vrouwenhandel? Wat is het verband tussen slachtofferschap en daderschap? En op welke onderdelen en in welke posities zijn vrouwen het meest zichtbaar betrokken in de handel in vrouwen en waarom zijn zij juist op die aspecten actief? Deze voorlopige antwoorden op de hoofd en deelvragen worden hierop volgend uiteengezet en toegelicht.

² Aantal vrijspraken in mensenhandel is hoog, 29 Oktober 2009. NRC Handelsblad.

³ Dit blijkt uit een onderzoek dat de Rapporteur Mensenhandel heeft gedaan naar de jurisprudentie betreffende uitbuiting in de prostitutie (BNRM 2009).

Ten eerste komt het voor dat vrouwen onder de invloed van hun handelaar criminele activiteiten uitvoeren, zoals het smokkelen van drugs of uit stelen gaan (Bovenkerk et al. 2004). Naast het gebruik van dwang komt het ook voor dat de vrouwen de criminele activiteiten uitvoeren uit loyaliteitsgevoel of gevoelens van liefde naar de handelaar toe (Waugh 2006, Hopkins 2005).

Er is bovendien sprake van verschillende typen vrouwelijke daders, Siegel en de Blank (2008) beschrijven drie verschillende typen: de uitvoerder, de partners in crime en de eigen baas. De uitvoerders zijn in dit onderzoek vertegenwoordigd met maar liefst 40%. De uitvoerders behelzen dan ook de groep vrouwen die tussen het slachtofferschap en het daderschap in zitten. De uitvoerders zijn in dit onderzoek alle vrouwen die hun activiteiten onder druk of dwang van de handelaar uitvoeren. De partners in crime betreft de groep vrouwen die naast de handelaar werkzaam is: zij hebben een relatie en zijn mede daardoor min of meer gelijk qua rang. Taken maar ook opbrengsten worden gedeeld. De vrouwelijke partner kan echter ook ooit zelf uitgebuit geweest zijn. De eigen baas zijn de vrouwen die aan het hoofd van de organisatie staan, de zogenaamde Madams. De toevoeging welke dit onderzoek aan het bestaande artikel van Siegel en de Blank (2008) geeft, is dat er meer verschillende typen dader te herkennen zijn, al dan niet met (voorgaand) slachtofferschap en gradaties hierin. In dit onderzoek zullen de verschillende soorten daders en hun manifestaties uiteengezet worden naar (waar mogelijk) hiërarchische volgorde binnen het handelaarnetwerk.

Zo beschrijft het onderzoek van Waugh (2006) eveneens dat vrouwen zichzelf aanbieden voor dit aspect van vrouwenhandel (ronselen). Vrouwen worden ingezet om andere vrouwen te ronselen via telefoonlijnen. Uit deze studie (Waugh 2006: 11-15, 24) komt naar voren dat vrouwen zich vooral in de positie van ronselaar bevinden. Een van respondenten vertelt dat zij, doordat zij te woord werd gestaan door een vrouw, vertrouwen had in de goede intenties van de handelaar.

Het komt ook voor dat vrouwen worden overgehaald tot participatie in de vrouwenhandel door andere vrouwen die al verhandeld zijn (Väyrynen, 2003 Vocks en Nijboer 2000). De vrouwen opereren hier in een dubbelrol. Een goed voorbeeld is een artikel uit de Volkskrant dat spreekt over pooiers, terwijl ook hier eigenlijk sprake is van ronselaars en uitvoerders.⁴ Kortom de vrouwen vervullen als het ware een *driedubbele* rol, a) als pooier welke pressie uitoefent op de vrouwen, b) geld int onder dwang van een handelaar, maar ze c)

⁴ De Volkskrant 8 mei 2010 'justitie rolt bende vrouwenhandelaren op'.

aanvankelijk ook heeft overgehaald, als ronselaar, om mee te gaan. Wellicht is er zelfs sprake van verschillende gradaties van dwang in de verschillende rollen die de vrouwen vervullen.

Tenslotte, volgens het onderzoek van Siegel en de Blank (2008) wordt de categorie *partners in crime* gevormd door de vrouwelijke daders die een hechte relatie hebben met een mannelijke partner. Soms is de vrouw vanuit deze relatie het slachtofferschap ontstegen: de ex-prostitutuee die met haar pooier gaat samenwerken in de vrouwenhandel. Dit komt overeen met de bevindingen uit het rapport BRNM (2009).

Op basis van die relatie hebben de vrouwen een min of meer gelijkwaardige positie; de taken worden onder elkaar verdeeld en dat geldt ook voor de opbrengsten (Siegel en de Blank, 2008; Waugh 2006; Hopkins 2005).

Het is goed mogelijk dat een groot aantal daders uit het zicht blijft door de dubbele positie van dader en slachtoffer waarin zij zich bevinden, wanneer de 40% daders als uitvoerders van het artikel van Siegel en de Blank (2008) wordt aangehouden is dit een aanzienlijk deel wat mogelijk buiten de statistieken blijft.

Concluderend is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel complex: er is sprake van daderschap als onderdeel van de uitbuiting, waarbij het onduidelijk is waar het slachtofferschap precies overgaat in het dader-zijn. Er zijn vrouwen die, met verschillende achterliggende motieven, uit eigen beweging meegaan met een handelaar. Vrouwen in de vrouwenhandel lijken buiten de positie van slachtoffer voornamelijk actief te zijn in het ronselen van andere vrouwen. Vrouwelijke daders lijken regelmatig voorheen ook slachtoffer geweest te zijn. Vrouwelijke daders vervullen over het algemeen meerdere rollen binnen het netwerk van handelaren. Vooral bij grensovergang, het innen van geld en het ronselen van nieuwe vrouwen, maar ook als uiteindelijke Madam, lijken vrouwelijke daders actief te zijn.

2. Overgang naar het praktijk onderzoek: Methoden en technieken

Naast het voorgaand literatuuronderzoek, gepresenteerd in hoofdstuk 1, wordt dit onderzoek aangevuld met bevindingen op basis van expert interviews. Dit om de literatuurstudie, aan de bevindingen in de praktijk te kunnen koppelen. Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen zijn verschillende woordvoerders van instanties geïnterviewd waaronder hulporganisaties, voorlichtingsorganisaties, justitie en organisaties die wetenschappelijk onderzoek verrichten naar mensenhandel. De resultaten van de interviews worden gepresenteerd in hoofdstuk 3. Hieronder, bij wijze van overgang tussen theorie en praktijk, worden de methoden en technieken van dit onderzoek nader uiteengezet.

2.1 Keuze en benadering experts

Voor het afnemen van de expertinterviews zijn een aantal organisaties benaderd, waaronder hulpverleningsinstanties, geestelijke gezondheidszorg, non-gouvernementele organisaties en onderzoeks- en opsporingsdiensten. Er is gekozen voor dit brede spectrum aan organisaties omdat er, ten eerste in Nederland weinig organisaties zijn die specifiek werkzaam zijn op het gebied van mensenhandel. Ten tweede is er gekozen voor organisaties met verschillende doelstellingen om op deze manier een breder inzicht te krijgen in de rol van vrouwen in de vrouwenhandel, verschillende organisaties kunnen immers uiteenlopende inzichten verschaffen. En ten derde is er gekozen zowel onderzoeks-, justitiële als hulporganisaties te interviewen om zo een beter beeld te kunnen schetsen van slachtoffers, daders en de koppeling daartussen.

De interviews zijn allen op locatie afgenomen bij de organisaties zelf, dit met uitzondering van het interview met Bas Visser van Comensha, met hem is telefonisch een interview afgenomen. De interviews namen gemiddeld ongeveer dertig minuten in beslag. De response is uiteindelijk hoog geweest: zes van de tien aangeschreven organisaties hebben hun medewerking verleend. Regelmatig reageerden organisaties terughoudend op het verzoek voor een interview, maar na herhaaldelijk aanschrijven heeft het merendeel van de organisaties positief gereageerd. De volgende organisaties, en bij name genoemde woordvoerders/sters, hebben hun medewerking verleend aan dit onderzoek.

Stichting Religieuzen tegen Vrouwenhandel (SRTV), coördinator Ivonne van de Kar.

De SRTV is een organisatie, opgericht in 1991, die voorlichting geeft aan hulporganisaties en overheidsinstellingen. Ze richten zich voornamelijk op bewustwording en voorlichting omtrent vrouwenhandel. Dit uit zich vooral in communicatie werkzaamheden, veel in Nederland, maar

ook binnen een internationaal religieus netwerk. De organisatie probeert ook buiten het interne netwerk religieuzen te bereiken, zoals priesters en dergelijke die in andere werelddelen werkzaam zijn. Een van de voornaamste pijlers richt zich op *safe migration*. Een voorbeeld hiervan is een zuster in Malawi die vertelt over migratie naar het Westen, dat dit niet altijd goed gaat en dat de kansen in het land van aankomst minder kunnen zijn, doordat iemand niet in het bezit is van een diploma. Signalen over vrouwenhandel komen bij SRTV binnen via andere organisaties die bij de SRTV informatie komen opvragen. De organisatie richt zich enkel op voorlichting en bewust worden, eveneens onder prostituees. Vanuit haar functie als coördinator heeft zij een scherp beeld van de dagelijkse realiteit van vrouwenhandel.

Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, (BNRM), junior onderzoeker, Suzanne Heerdink Msc.

Suzanne Heerdink, verrichtte onderzoek in opdracht van het BRNM naar mensenhandel. Het doel van het BRNM is rapporteren aan de regering over de omvang en aard van mensenhandel in Nederland, welke effecten het mensenhandelbeleid heeft en waar dat verbeterd kan worden. De aanbevelingen worden vaak opgevolgd en omgezet in beleid.

Signalen komen binnen via het Openbaar Ministerie en Justitie en daarnaast ook via ketenpartners als Comensha en Justitie.

Coördinatiepunt Mensenhandel, Comensha, Bas Visser, Beleidsmedewerker.

Comensha is een landelijk coördinatiepunt mensenhandel waaraan autoriteiten verplicht zijn mogelijke gevallen van mensenhandel te melden. De organisatie heeft een nationale registratie- en opvangfunctie. Signalen van mensenhandel komen binnen via de opsporingsdiensten, Justitie en het FIOD, die doormiddel van belastingcontroles overige uitbuiting kan signaleren, en dergelijke instanties zijn verplicht mogelijke slachtoffers aan te melden. Ook Comensha heeft direct contact met ketenpartners. De organisatie coördineert de verschillende opvanglocaties en beschikbare hulpverlening. Comensha is een spin in het web van de hulpverlening die aan slachtoffers van mensenhandel wordt aangeboden. Bas Visser is beleidsmedewerker van Comensha.

Bonded Labour in Nederland (BLinN), drs. Jannie van den Berg, projectleider omgekeerde ontwikkelingssamenwerking.

BLinN is een organisatie die zich richt op het bieden van ondersteuning van (voormalig) slachtoffers van mensenhandel. De activiteiten die zijn ontwikkeld worden uiteindelijk overgedragen naar lokale organisaties. Een van deze activiteiten is het project *omgekeerde*

ontwikkelingssamenwerking. In dat project wordt gekeken naar wat organisaties in Nederland kunnen leren van de organisaties in de herkomst landen van slachtoffers van mensenhandel. Dit hoeven niet speciaal organisaties te zijn die iets doen met slachtoffers van mensenhandel; het kunnen ook organisaties zijn welke werken met het versterken van empowerment bij vrouwen; wat bijdraagt aan preventie van vrouwenhandel. Het project is gericht op organisaties in Nederland maar bestaat in samenwerking met organisaties in het buitenland. Signalen van mensenhandel komen binnen, doormiddel van contacten in de landen van herkomst of bij een bezoek, direct telefonisch contact of wanneer gevraagd wordt opvang te regelen voor slachtoffers, maar ook wanneer vrouwen terug geplaatst worden naar het land van herkomst. Door de internationale samenwerking met hulporganisaties op het gebied van mensenhandel, en doordat zij direct contact met slachtoffers van mensenhandel evenals contact heeft met Nigeriaanse hulpverlenerorganisaties, kan zij een goed beeld geven van de culturele achtergronden van deze groepen en hoe de betrokkenheid bij mensenhandel zich manifesteert.

Geestelijke Gezondheidszorg Zorg (GGZ), Janet de Jonge, sociaal psychiatrisch verpleegster.

De GGZ biedt geestelijke ondersteuning aan onder andere slachtoffers van mensenhandel. Vaak gaat het om slachtoffers met een bijkomend trauma of aandoening. Voorbeelden hiervan zijn mensen die door een posttraumatische stress of langdurige mishandeling een psychose ontwikkeld hebben. Zij worden begeleid naar een betere (re) integratie in de Nederlandse samenleving en een verwerking van persoonlijke trauma's. Door contacten als hulpverlener met slachtoffers van mensenhandel kan zij en beeld schetsen van de achtergrond van slachtoffers.

Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en Expertise Centrum Mensenhandel en Mensensmokkel (EMM), Henk Werson, Korps expert mensenhandel binnen het KLPD, is strategisch en beleidsmatig korpschef.

De portefeuille voorziet alle informatie aangaande mensenhandel. Werson is plaatsvervangend voorzitter van de Landelijke Expertgroep Mensenhandel (LEM) van politie Nederland. Binnen de dienst Nationale Recherche fungeert hij als expert mensenhandel die binnen de hele organisatie toeziet op een verhoging van de expertise. Daarnaast is hij werkzaam als juridisch docent bij de politieacademie en een aantal opleidingen binnen justitie, maar ook daarbuiten. Hij heeft bij uitstek een goed zicht op de aard en omvang van mensenhandel. Signalen van mensenhandel komen binnen doordat hij als korpschef zicht heeft op alle signalen die bij het EMM binnen komen. Hoewel daar de voornaamste basis

van signalen ligt komen daarnaast ook *zelfmeldsters* voor, die via het EMM binnenkomen. Een aantal signalen komt binnen via vraagstelling vanuit binnen en buitenland.

2.2 Opzet interview

De respondenten zijn benaderd doormiddel van een rechtstreekse brief, geprint op officieel briefpapier van de Universiteit Utrecht en een gelijktijdig verstuurd e-mail bericht (zie bijlage C). Wanneer na het herhaaldelijk versturen van deze e-mail een organisatie niet reageerde, werd ervoor gekozen deze telefonisch te benaderen. Veel organisaties gaven aan dat zij vanwege beleidsoverwegingen en tijdgebrek niet mee wilden werken aan een interview.

Er werden open interviews gehouden aan de hand van topiclijsten. Een open interview is van belang omdat er sprake is van uiteenlopende doelstellingen en achtergronden van organisaties. Niet elke organisatie heeft evenveel zicht op een bepaald werkgebied. Het was daarom van belang de interviews breed te structureren aan de hand van een topic lijst, zodat deze inzetbaar zijn voor alle verschillende organisaties.

De topics die werden behandeld binnen een open interview zijn ten eerste het profiel, wie wordt er geïnterviewd, wat is zijn/haar functie en hoe krijgt deze persoon signalen binnen van mensenhandel?

Ten tweede: waar komen slachtoffers vandaan? Wie worden er slachtoffer en waarom? Komt het voor dat vrouwen uit eigen beweging meegaan met een handelaar of na uitbuiting blijven en waarom?

Ten derde: wat is de herkomst van vrouwelijke handelaren, wie zijn het, waar komen ze vandaan, hoe lang zijn ze er al en op welke gebieden binnen de vrouwenhandel komen zij voor.

Ten vierde: waarom vrouwen handelaar worden, de respondent wordt gevraagd naar achterliggende redenen die hem/haar bekend zijn met het oog op de beweegredenen van vrouwelijke handelaren. De omvang, zijn er veel weinig, en waar zitten ze dan vooral? Hoe uit zich de rol van vrouwelijke handelaren binnen een handelaarnetwerk?

Tot slot: Is een vrouwelijke handelaar zichtbaar, waarom wel of niet en hoe? Heeft zij iets specifiek herkenbaars? Is zij zichtbaar voor slachtoffers en justitie? Is er een verschil in opsporing en vervolging van vrouwelijke handelaren ten overstaande van die van mannen?

2.3 Aandachtspunten en analyses

Bij het afnemen van de interviews werd er gelet op de houding van de interviewer zelf. Een open opstelling, open vraagstelling en het tonen van oprechte interesse in het onderwerp bleken bij te dragen aan de diepgang van het gesprek. Het is zaak om te luisteren naar de respondent en deze of de vertegenwoordigde organisatie niet te veroordelen.

Interviews werden gehouden aan de hand van topiclijsten. Doordat er daarmee weinig strakke structuur in een interview zit is het van belang uit eigen beweging de grote lijnen, de topics, aan te blijven houden. Dit is noodzakelijk omdat op deze wijze alle interviews met elkaar vergelijkbaar blijven. De gegevens uit de interviews werden geanalyseerd aan de hand van het voorgaande literatuuronderzoek en de hoofd en deelvragen. Voor de analyse zijn alle interviews op geluidsrecorder opgenomen, waarna deze met de hand zijn uitgewerkt in tekst bestanden. Dit is gedaan om transparantie te geven aan de inhoud van het gesprek en eventuele onjuistheden, die gesuggereerd zijn door de interviewer zelf er uit te kunnen halen. Tevens is het met de hand uit werken van de interviews van belang voor de respondent zelf, daar dit een controle middel biedt om de gedane uitspraken te kunnen verifiëren.

De gegevens werden gekoppeld aan de onderzoeksbevindingen in de komende hoofdstukken. De analyse van de expertinterviews zal hier worden gemaakt aan de hand van de volgende structurering:

Deel 1, vrouwelijke slachtoffers

Deel 2, de koppeling tussen slachtofferschap en ouderschap

Deel 3, vrouwelijke ouders

Hierna wordt besloten met een conclusie en discussie.

3. Onderzoeksbevindingen: Expert interviews

In dit laatste hoofdstuk wordt de voorgaande literatuurstudie uit hoofdstuk 1, aan de hand van de in hoofdstuk 2 uiteengezette methode, uitgebreid met bevindingen op basis van expert interviews. De resultaten uit het praktijkonderzoek zullen in dit hoofdstuk opeenvolgend uiteengezet worden, te beginnen met de bevindingen betreffende de rol van vrouwelijke slachtoffers, daarop volgende de verbinding tussen slachtofferschap en daderschap en tot besluit de rol van vrouwelijke daders. Dit hoofdstuk zal afsluiten aan de hand van een conclusie.

3.1 Vrouwelijke slachtoffers

De actieve rol van vrouwelijke slachtoffers in de vrouwenhandel, op *welke wijze* zijn zij actief en hoe *manifesteert* zich dat?

Valse beloften

Respondenten geven aan dat de slachtoffers vaak een betere toekomst wordt voorgehouden dan de realiteit bevestigt. Zij denken dat ze veel zullen gaan verdienen, een toekomst opbouwen met de handelaar of rijk terug zullen keren naar huis. In de realiteit is er sprake van hoge schulden, mishandeling, uitbuiting en vaak geen mogelijkheden om terug te keren naar het land van herkomst. Bas Visser van de organisatie Comensa geeft aan dat er ook sprake is van *“valse beloften op het gebied van de liefde”*. Een mogelijk huwelijk met een welgestelde partner kan daar een voorbeeld van zijn maar ook een ontwikkelende relatie waar voor het opbouwen van een gezamenlijke toekomst geld verdiend zal moeten worden. Dit onder de valse belofte dat ze het werk dan maar tijdelijk hoeft te doen. Ivonne van de Kar van SRTV voegt hieraan toe: *“Vanuit Afrika geldt denk ik, dat witte mensen perfecte mensen zijn: daarom gaan slachtoffers makkelijk met ze mee, als witte ronselaar hoef je weinig moeite te doen om meiden over te halen verliefd op je te laten worden”*.

Of er al dan niet sprake is van verliefde gevoelens is hier een tweede, want waar het in de kern om gaat is dat de slachtoffers geloven dat zij elders, wanneer zij in zee gaan met een handelaar, beter af zijn dan voorheen.

Contact met handelaar

Het komt voor dat vrouwen zelf actief op zoek gaan naar een persoon die ze over de grens kan brengen naar Europa, of die hen aan een baan kan helpen in het buitenland. Zoals Ivonne van de Kar van SRTV aangeeft: *“Ik spreek ook wel meiden en vrouwen die het idee*

hebben om hier in de prostitutie te werken om in korte tijd geld te verdienen voor een doel dat ze voor ogen hebben, bijvoorbeeld zorgen voor hun ouders of een eigen zaak openen in het land van herkomst. Die dus tijdelijk in de prostitutie willen werken om in korte tijd geld te verdienen.” Vrouwen zijn regelmatig bekend met het werk wat zij zullen gaan verrichten, maar zij realiseren zich zelden dat zij hier niet zomaar mee op kunnen houden. Ivonne van de Kar stelt dan ook: “Ze hebben vaak niet in de gaten dat terug gaan niet zomaar gaat, dat hun geld en paspoort worden afgepakt of dat ze opgesloten zitten. Daarnaast geldt dat ook voor vrouwen uit de Europese Unie die hier mogen werken en het recht hebben hier te blijven, kunnen ook gedwongen worden.”

Invloed Voodoo

Vele Nigeriaanse slachtoffers hebben vanuit hun culturele achtergrond een hecht geloof aan het Voodoo ritueel en zullen hun belofte dan ook willen nakomen. Doordat hun geloof in de Voodoo zo sterk is zien deze vrouwen de aangeboden hulp eerder als een bedreiging. Zoals Janet de Jonge van GGZ Utrecht aangeeft: *“Wanneer ze zich niet houdt aan haar belofte kunnen er vreselijke dingen met haar gebeuren. Zo kan ze dodelijk ziek of erger, gek worden.”* Suzanne Heerdink van het BNRM geeft aan ten aanzien van Nigeriaanse slachtoffers *“.....ten eerste hebben ze vaak een Voodoo ritueel ondergaan, waar ze bang voor zijn en in geloven. Dat er iets ergs met ze gebeurt wanneer ze de belofte verbreken. Ze willen daarom ook de belofte nakomen en de schuld afbetalen”*. Doordat er door deze groep slachtoffers veel waarde wordt toegekend aan het Voodoo ritueel willen zij vaak niet geholpen worden, hulp verhinderd immers dat zij hun belofte kunnen waarmaken, wat hun, volgens het Voodoo ritueel, in gevaar brengt. Het gebruik van Voodoo als pressiemiddel is niet uniek voor Nigeria, maar geldt ook voor slachtoffers van mensenhandel uit overige West Afrikaanse landen.

Hulp/ aanpak

Respondenten geven aan dat bij de Nigeriaanse mensenhandel in zijn algemeenheid blijkt, uitzonderingen daargelaten, dat prostituees de schuld vaak wel kunnen aflossen. Na het aflossen van de bestaande schuld is het slachtoffer vrij om te gaan. Henk Werson van het EMM geeft daarbij ook aan dat, wanneer de schuld van het slachtoffer bijna is ingelost, zij vaak een stapje hoger in de hiërarchie van het netwerk kan klimmen. Ook Jannie van den Berg van BLinN vertelt dat het mogelijk is dat tegen het einde van de schuld de meisjes in een hogere waardering komen bij de handelaar en betere ‘klusjes’ krijgen toebedeeld, zoals het innen van geld bij andere prostituees. Respondenten geven aan dat dit een van de redenen is dat vrouwen soms niet geholpen willen worden. Het is een combinatie van de

redenen waarom ze hiernaartoe zijn gekomen: om geld te verdienen voor de familie en daarnaast telt dat hoe langer ze wegblijven hoe belangrijker het wordt dat ze met geld terugkeren. Om zo geen gezichtsverlies te leiden ten overstaand van de familie.

Hieruit kunnen de volgende zaken opgemaakt worden. Ten eerste zijn de vrouwen oprecht angstig voor het Voodoo ritueel en de gevolgen die het beloofd en ten tweede is er sprake van een schuld welke mogelijk wel/af te lossen is. Ten derde is er sprake van een gevoel van gezichtsverlies wanneer de vrouwen zonder geld terugkeren naar huis. Deze zaken gelden voor de groep Afrikaanse slachtoffers, met name Nigeria, maar voor te stellen is dat, met uitzondering wellicht van het Voodoo ritueel, de andere twee punten ook spelen bij overige slachtoffers uit andere gebieden. Doordat een schuld wel af te lossen is en men daarna geld voor zichzelf kan gaan verdienen wordt een situatie gecreëerd waarin een aantal vrouwen het traject wil afmaken. Hulp zal in deze situatie mogelijk als bedreigend worden ervaren. Alle respondenten geven aan dat er vrouwen zijn die weten dat wanneer ze hierheen komen, ze in de prostitutie zullen werken. Dat is hen dan bekend voordat zij hierheen komen, sommige onder hen weten dat ook niet. De vrouwen die het wel weten, weten ze niet altijd hoe hoog de schuld is. Maar ook al worden ze uitgebuit, geregeld willen ze toch dat circuit afmaken. Dit is een van de knelpunten die het lastig maakt deze slachtoffers te helpen.

Beweegredenen om in de handel te blijven

Naast de voorgenoemde beweegredenen om in de handelssituatie te blijven zoals het Stockholm-syndroom, slechte thuissituaties en het financiële oogpunt, wordt een variant daarop wordt aangegeven door Ivonne van de Kar; hoewel in de literatuur vaak wordt voorgesteld dat de loverboy-methode alleen bij Westerse meisjes wordt gebruikt, wordt ook bij Oost Europese en Afrikaanse vrouwen de loverboy-methode gebruikt. *“Vrouwen die blijven bij hun handelaar vergelijk ik met vrouwen die in elkaar geslagen worden door hun partner, ik denk dat dit het zelfde systeem is. Er zit een gevoel van afhankelijkheid, een gevoel van liefde, een gevoel van ‘ik ben de enige die hem kan helpen’. Of ‘ik ben de enige die hem begrijpt en als hij niet.... Dan is het zo’n lieve man. Een loyaleitsgevoel naar de pooier, die dan eerder gezien wordt als partner. Ik denk dat dit de meiden beweegt mee te gaan en zich te laten gebruiken door zo’n vent.’* Een andere reden om actief te blijven in de handel wordt aangegeven in de overige expertinterviews: het heeft ook te maken met culturele achtergrond, of zelfs het dorpje waar ze vandaan komen. Ze zien ook vrouwen terugkeren uit het Westen die het gemaakt hebben en nu mooie huizen en kleren hebben. Dit stimuleert hen om ook hier heen te gaan. Er kan gesteld worden dat dit tevens een motivatie

kan zijn om te blijven, immers anderen zijn voorgegaan en hebben het ook gered, dus waarom jij niet.

Concluderend is er, naast het in de ban zijn van een handelaar, die met mooie beloften de vrouw uitbuit is er ook sprake van vrouwen die uit financieel oogpunt in de handel actief blijven. Hierbij mag niet uit het oog verloren worden, dat ook bij het uit eigen beweging blijven, geen sprake hoeft te zijn van vrije wil. Veelal hebben de vrouwen weinig tot geen andere opties om zichzelf te verzekeren van een gedegen inkomen. Wat wel met zekerheid gesteld mag worden is dat, doordat zij een motivatie hebben te blijven, deze vrouwen veel moeilijker uit de handelssituatie te helpen zijn.

3.2 Koppeling tussen slachtofferschap en daderschap

Vrouwen hebben verschillende redenen om in de handelssituatie te blijven of uiteindelijk dader te worden, zo kunnen loyaliteit of verliefde gevoelens jegens de handelaar een slachtoffer er toe bewegen bij de handelaar te blijven. Hieronder valt ook het eerder genoemde Stockholm-syndroom. Het komt ook voor dat vrouwen het gevoel hebben dat er geen andere mogelijkheden zijn, ook een afgenomen paspoort, (levens) bedreiging en isolement ten gevolge van de uitbuitingssituatie zijn hier onderdeel van. Daarnaast zijn er ook vrouwen die wel geld verdienen binnen de situatie en vanuit deze reden in de situatie blijven. Alle drie de beweegredenen om in de handelsituatie te blijven, kunnen eveneens beweegredenen zijn over te gaan van slachtofferschap naar daderschap. Hieronder worden de drie punten uiteengezet.

Loyaliteit of verliefde gevoelens jegens handelaar

Het komt voor dat vrouwen andere vrouwen gaan ronselen voor hun handelaar, terwijl zij zich ervan bewust zijn dat deze vrouwen uitgebuit zullen worden, zoals in het interview met Suzanne Heerdink naar voren komt: *“In Nederland heb je ook lovergirls die waarschijnlijk slachtoffer zijn van loverboys en gedwongen worden nieuwe meisjes te ronselen voor die loverboys. Ze zijn dan eigenlijk slachtoffer en dader tegelijk. Dan is ze dader onder dwang van de loverboy.*

De invloed van de handelaar uit zich eerder direct op het slachtoffer persoonlijk, dan via indirecte invloed. De netwerken zijn klein van loverboys zijn ten overstaand van de internationale handelaarnetwerken kleiner en het contact met het slachtoffer is eerder direct. Hierdoor kan de handelaar direct invloed uitoefenen op zijn slachtoffer.

Bij het gebruik van de loverboy-methode, waarin het slachtoffer doormiddel van verleiding geïsoleerd wordt van haar omgeving en overgehaald wordt zich te laten exploiteren door haar handelaar, *de loverboy*, kan de handelaar zo'n grote macht over de vrouw hebben dat zij bereid is dit voor hem te doen. Terwijl de vrouw slachtoffer is, wordt zij zo tevens dader.

Daderschap als onderdeel van uitbuiting

Bas Visser: *“Vrouwen kunnen zelf in een uitbuitingsituatie groeien in de hiërarchie, handelaren proberen onderlinge contacten slachtoffer te storen en voorkomen. Vrouwen werken zich op in de organisatie als overleving strategie, vaak gaat dit ook onbewust. Er is wantrouwen tussen de slachtoffers zelf welke gevoed wordt door handelaren. Dat zie je met grote invallen.”* De vrouwen durven in dat geval niet met justitie te spreken omdat zij niet weten wat de vrouwen onderling voor band hebben met de handelaar. Er is sprake van een groot wantrouwen tegen elkaar, waardoor niemand haar positie in de organisatie zeker is. Ook het wantrouwen jegens politie en het rechtssysteem wordt hiermee gevoed. De vrouwen zijn bang voor de gevolgen van een eventuele aangifte en houden daarom hun mond.

Vrouwen nemen de rol van dader op zich, zoals Bas Visser aangeeft, onbewust, bij wijze van overlevingsstrategie, door in een goed daglicht te staan bij de handelaar, waardoor ze meer verzekerd is van een veilige positie. Bas Visser geeft aan dat vrouwen in dat geval doen alsof ze een vertrouwde relatie hebben met de handelaar. Het komt echter ook voor dat vrouwen dit bewust ondernemen. Vrouwen hebben de mogelijkheid op te klimmen binnen het netwerk van handelaren.

Netwerk en geld

Het komt onder Afrikaanse slachtoffers relatief vaak voor dat de vrouwen de schuld jegens hun handelaar kunnen afbetalen zodat ze vervolgens geld kunnen gaan verdienen voor zichzelf. De expert interviews laten veelal zien dat vrouwen in staat zijn uiteindelijk geld te verdienen en ook geld kunnen gaan opsturen naar huis. Dit geldt ook zij het in mindere mate voor Oost Europese en Aziatische slachtoffers, maar binnen de West Afrikaanse groep slachtoffers lijkt de mogelijkheid de schuld af te betalen vele malen groter.

Het is voor vrouwen mogelijk om op te klimmen binnen het netwerk van handelaren, vooral Nigeriaanse vrouwen in de vrouwenhandel, hebben de mogelijkheid op te klimmen tot de top. Het systeem houdt zichzelf in stand op die wijze; de meisjes die hun schuld hebben afbetaald, klimmen op in de organisatie en laten dan nieuwe meisjes voor hun werken. En diezelfde meisjes laten op hun beurt straks weer meisjes voor hun werken. Dit is

kenmerkend voor Nigeriaanse mensenhandel. Verder geldt eveneens voor Oost Europese vrouwenhandel dat er mogelijkheden zijn voor de vrouwen om zichzelf hoger in de rangorde te plaatsen, Suzanne Heerdink: *“In elke vorm van mensenhandel zijn er vrouwen in de organisatie, alleen niet altijd op de hoogste posities, vaak hebben ze zich omhoog gewerkt of zijn ze de favoriet van de pooier, dit zijn vaak in eerste instantie zelf slachtoffers geweest”*.

Het is echter uniek voor de Nigeriaanse mensenhandel dat het ook vrouwen kunnen zijn die zelf direct aan het hoofd zijn komen te staan. Zonder dat iemand hen hiertoe dwingt.

3.3 Vrouwelijke daders

Verschillende soorten daders

Er zijn verschillende typen daders te herkennen. In het literatuuronderzoek zijn er al drie benoemd; de uitvoerders, de partners in crime en de eigen baas. De expert interviews laten zien dat er sprake is van deze groepen, maar ook van een additionele groep namelijk de ronselaars. Het ronselen van vrouwen is een tak van de vrouwenhandel waarin vrouwen al dan niet eerder zelf slachtoffers geweest relatief vaak voorkomen ten opzichte van andere rollen waarin zij zich kunnen bevinden. Ook binnen de andere drie reeds herkende rollen waarin vrouwelijke daders actief zijn worden verder genuanceerd.

Uitvoerder

De uitvoerder die in opdracht van de dader werkt. Eigenlijk is hier nog sprake van slachtofferschap. De uitvoerders worden hier gecategoriseerd enkel onder dit type taken, omdat anders de gradaties en nuances van dit type dader/slachtoffer verloren gaan. Een voorbeeld is het dwingen tot strafbare handelingen of overtredingen. Een aantal respondenten spreekt over het onder dwang stelen of drugssmokkel. Dit type daderschap is onderdeel van de uitbuiting. Het slachtoffer heeft zelf geen zeggenschap in het verrichten van de werkzaamheden en strijkt daarnaast ook (vrijwel) niets van de hieruit voorkomende winst op.

Penningmeester

De penningmeester behelst het innen van geld en het beheer ervan. Ze komt ook voor in het onderzoek van Siegel en de Blank (2008). Ook de respondenten geven aan dat dit vaak de eerste stap is in het opklimmen binnen het netwerk. Dit kan echter ook een survival strategie zijn zoals Bas Visser dit benoemd. Buiten dat de vrouw als onderdeel van de uitbuiting gedwongen wordt om geld te innen bij andere slachtoffers, komt het ook voor dat vrouwen die tegen het afbetalen van hun schuld aan zitten zichzelf aanbieden voor deze taak. Het kan

zijn dat de penningmeester iets aan deze taken overhoudt maar dat hoeft niet per definitie. Wat zeker wel het geval is, is dat de vrouw in de rangorde van het vrouwenhandelaars netwerk stijgt.

Ronselaar, het vertrouwen in vrouwelijke daders

De ronselaar verdient een aparte vermelding, er is namelijk sprake van een vertrouwen in vrouwelijke daders, Ivonne van de Kar vraagt zich dan ook af: “*Misschien heeft de voorlichting wel te goed gewerkt zodat de vrouwen nu argwaan hebben bij een mannelijke ronselaar en niet bij een vrouw.*” Bas Visser voegt hier nog aan toe: “*Ronselen gaat om het vertrouwen winnen van de persoon. De basis van het ronselen is altijd vertrouwen.*” Ook Henk Werson spreekt over vertrouwen. Jannie van Berg voegt hier aan toe dat het in het verleden wanneer het vrouwen uit de Dominicaanse Republiek betrof, ook gebeurde als vriendendienst onder de vrouwen zelf. Zodat de vrouw die al in Nederland zat gezelschap kreeg en de vrouw die zij ronselde er eveneens haar geld kon gaan verdienen. Dit lijkt heden verledentijd te zijn.

In de categorie ronselaars, is er niet enkel sprake van gedwongen daders, er zijn ook vrouwen welke vrijwillig de taak van ronselaar op zich nemen. Om op deze wijze op te klimmen in het netwerk. Deze ronselaars, vrijwillig doch onderschikt, zijn niet louter uitvoerder onder dwang. Er zijn directe hulpjes van Madams welke lang niet altijd zelf zijn uitgebuit, en soms neemt de Madam zelf de rol van ronselaar op zich. De ronselaar hoeft daarmee niet per definitie een uitvoerder te zijn en het ronselen op zichzelf kan onderdeel uitmaken van een uitgebreider takenpakket. Jannie van de Berg geeft aan dat er vooral in Nigeria vrouwen zijn, die naast het ronselen ook gelijktijdig de Madam zijn. Deze vrouwen vervullen dus meerdere rollen als daders. Hier gaat niet ten allen tijde uitbuiting aan vooraf.

De positie van ronselaar is een belangrijk segment waar vrouwen in actief zijn. Naast gedwongen en vrijwillig is er nog een grijs gebied waar vrouwen uitvoerende functies op zich nemen als *survival strategie*, vrouwen die zichzelf op die manier uitkopen; liever zij dan ik. Deze vrouwen kunnen uiteindelijk doorgroeien als partners in crime, maar zeker ook doorgroeien in de rol van (zelfstandige) Madam.

Partners in crime

De categorie *partners in crime* wordt gevormd door de vrouwelijke daders die een hechte relatie hebben met een mannelijke partner. Soms is de vrouw vanuit deze relatie het

slachtofferschap ontstegen: het slachtoffer wordt bijvoorbeeld de favoriet van de handelaar, waardoor zij zich in een betere dan wel veiliger positie bevindt.

Dit kan tevens onderdeel zijn van een overlevingsstrategie zoals Bas Visser van Comensha aangeeft. Daarnaast vermeldt ook Ivonne van de Kar dat het soms voorkomt dat vrouwen zich opwerken tot de favoriet van de pooier, om zo hun positie te sterken. Ook vanuit overige relatievormen nemen vrouwen deel als daders. Bijvoorbeeld vanuit familie- of vriendschapsrelaties met vrouwenhandelaren.

Madam met en zonder voorgaande uitbuiting

Ook in Nederland zijn Madams actief, Ivonne van de Kar geeft dan ook aan dat vrouwen steeds vaker actief lijken te zijn als pooier. In Nigeriaanse mensenhandel kunnen het ook vrouwen zijn welke zelf direct aan het hoofd zijn komen te staan. Zonder dat iemand hen hiertoe dwingt. Deze vrouwen lijken uit een betere sociale positie te komen dan vrouwen die slachtoffer worden of voorheen slachtoffer zijn geweest. Dit komt specifiek voor bij Nigeriaanse netwerken van vrouwenhandel. Meerdere respondenten spreken over de mogelijkheden voor slachtoffers om te groeien binnen het netwerk van Nigeriaanse vrouwenhandelaren. Vrouwen lijken binnen dit netwerk op te kunnen klimmen tot volledig zelfstandig functionerende Madams. Henk Werson geeft aan dat er een reële mogelijkheid is dat, ook binnen dit netwerk, een man aan het uiteindelijke hoofd staat. In het geval van de Nigeriaanse handel kan het dus zijn dat deze minder zichtbaar is als in de handel vanuit Oost Europese landen, maar het kan ook zijn dat er binnen de Nigeriaanse handel *relatief* meer vrouwen zich in topposities bevinden ten overstaand van vrouwenhandel uit andere gebieden.

Netwerkstructuren en rangorde

Daarnaast is er additioneel nog een samensmelting van niveaus te herkennen: die van slachtoffer en dader. Het gebied hiertussen blijkt bijzonder onduidelijk en grijs.

Een aantal respondenten geeft aan dat het ronselen van vrouwen, door andere vrouwen kan ook onder dwang zijn. In Nigeria zijn de vrouwen die ronselen vaak ook de Madam. Ze hebben ook wel hulpjes welke de slachtoffers naar de Madams brengt, maar de Madam is regelmatig bij het hele proces aanwezig.

Ook hier wordt aangegeven dat de rollen die vrouwen vervullen binnen het netwerk van handelaren niet altijd eenduidig zijn. Een bijzonder gegeven is dat vrouwen alle rollen in een

mensenhandel situatie doorlopen kunnen hebben. Over het algemeen kan gesteld worden dat vrouwelijke daders mogelijk alle verschillende rollen in het netwerk hebben vervuld, inclusief die van slachtoffer, bij mannen is dat niet zo.

Gebruik geweld en andere middelen van dwang

Bij het gebruiken van geweld als pressiemiddel zijn vaak andere leden binnen het netwerk dan vrouwen aan zet. Uit de interviews komt naar voren dat er naast typische vrouwenrollen zoals de ronselaar ook typische mannenrollen, zoals 'de bodyguard' bestaan. Geweld gebruiken wordt ook door vrouwen gebruikt, maar waarschijnlijk uit zich dat anders. Vrouwen komen het geld innen voor de handelaar. Maar of zij expliciet minder geweld gebruiken is onduidelijk. Ook de literatuur is onduidelijk over het gebruik van geweld onder vrouwelijke handelaren. Dit is nog niet nader onderzocht, echter geven alle geïnterviewde instanties aan dat zij het gebruik van geweld door vrouwen in mindere mate verwachtten. Dat het minder verwacht wordt sluit het gebruik van geweld door vrouwen echter niet uit. Vrouwen worden immers ook minder snel verwacht dader van vrouwenhandel te zijn. Het kan zijn dat het gebruiken van geweld zich bij vrouwen anders uit. Ivonne van de Kar geeft bijvoorbeeld aan: *"Maar wat ook een verschil is, is dat vrouwelijke ronselaars nog harder aankomt bij slachtoffers omdat het een vrouw is, zij hadden daar vertrouwen in, dat komt psychisch weer harder aan."* Ook Jannie van den Berg geeft aan; *"Vrouwen lijken vaak harder te zijn dan mannen, mannelijke bazen zijn minder streng dan de Madams. Dat uit zich met name met eisen die gesteld worden bij de werkplek zoals doorwerken als je ziek bent. Meer mannen dan normaal, strenger in wat er van hun verwacht wordt, dat heeft misschien te maken met hun geschiedenis dat omdat ze het zelf doorstaan hebben dat ze vinden dat een andere dat ook moet kunnen doorstaan. Ik heb het overleefd dus jij overleefd het ook wel."*

Cultuurverschil

Er is sprake van een cultuurverschil binnen de netwerken van vrouwenhandelaren. Over het algemeen genomen zijn Nigeriaanse vrouwenhandelaar netwerken het minst gewelddadig. Tevens hebben de Nigeriaanse netwerken het hoogste aantal vrouwen in top posities, waaronder ook zelfstandige topposities. De netwerken vanuit Oost Europa en Balkan zijn meest gewelddadig en hebben de minste vrouwen in topposities. Wellicht ligt hier een verband, maar zonder verder onderzoek is het niet mogelijk om hier uitspraken over te doen. Omdat in de Nigeriaanse vrouwenhandel relatief veel vrouwen aanwezig zijn als dader zou dat mogelijk kunnen samenhangen met het gebruik van minder fysiek geweld. De Oost Europese mensenhandel is daarentegen het meest gewelddadig.

Uitsluitinggronden

Een geslaagd beroep op het non-punishment beginsel zorgt ervoor, dat de gevallen waarin aangetoond is dat vrouwen onder dwang dader zijn of zijn geweest, dat zij niet verder vervolgd kunnen worden. Er is in bepaalde gevallen een goede kans dat een beroep op het non-punishment beginsel slaagt. Of het zo is dat er een significante invloed door een beroep op het non-punishment beginsel is op de statistieken betreffende het aantal vrouwen als dader is onduidelijk zonder verder onderzoek. Henk Werson van het EMM zegt hierover dat het bij zijn weten niet vaak gebeurt dat hier een beroep op wordt gedaan in de praktijk, mede omdat het een relatief nieuw begrip is.

Conclusie

Aan de hand van het literatuuronderzoek in combinatie met de expertinterviews kan er antwoord gegeven worden op de hoofdvraag: Wat is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel en op welke aspecten daarvan zijn zij het meest actief en waarom? En aan de hand van dit onderzoek kan er ook een antwoord worden gegeven op de deelvragen: Op *welke wijze* zijn vrouwen actief in de vrouwenhandel? Wat is het verband tussen slachtofferschap en daderschap? En op welke onderdelen en in welke posities zijn vrouwen het meest zichtbaar betrokken in de handel in vrouwen en waarom zijn zij juist op die aspecten actief? In deze conclusie worden aan de hand van het literatuur en praktijkonderzoek antwoorden uiteengezet en toegelicht.

Deelvraag 1: Op welke wijze zijn vrouwen actief in de vrouwenhandel?

Een aantal vrouwen is bekend met het werk dat ze gaat doen en de context waarin. Nigeriaanse vrouwen meer specifiek, leggen vaak een eed af waarin ze beloven het 'geleende' bedrag terug te betalen. Naast het feit dat er vrouwen zijn die (deels) bekend zijn met de situatie waarin zij terecht zullen komen zijn er ook vrouwen die uit eigen beweging in contact proberen te treden met een handelaar. De connectie tussen slachtofferschap en het worden van een dader van vrouwenhandel laat zich duidelijk zien in de situatie waarin voormalig verhandelde vrouwen zich opwerken binnen een netwerk van handelaren. Meer in het bijzonder gaat dit op voor vrouwen die in staat zijn de gemaakte 'schuld' af te lossen. Vrouwelijke daders kenmerken zich dan ook door de positie waarin zij zich hebben bevonden: vaak zijn vrouwelijke daders van vrouwenhandel voorheen zelf slachtoffer geweest.

Deelvraag 2: Wat is het verband tussen slachtofferschap en daderschap?

Er is een duidelijke koppeling tussen het slachtofferschap en daderschap. Veel van de daders zijn voorheen slachtoffer geweest. De connectie uit zich er in dat er vrouwen zijn die zichzelf opwerken in een organisatie of zelfs aan het hoofd daarvan staan. Daarnaast komt ook gedwongen daderschap voor waarbij onder dwang criminele activiteiten worden uitgevoerd. In deze situatie uit de connectie zich in het bijzonder doordat de vrouw in deze situatie dader en slachtoffer tegelijk is: zij vervult een meervoudige rol.

Vrouwen kunnen gedwongen dader zijn, waarbij het daderschap onderdeel is van de uitbuiting, maar zij kunnen ook uit eigen beweging dader zijn. Of dit de vrouwen uit vrije wil daders worden valt te betwisten, er is immers regelmatig sprake van een problematische

situatie in het land van herkomst en daarnaast kan er sprake zijn van zogenaamde overlevingsstrategieën die de vrouwen er toe bewegen dader te worden. In deze zin kan gesteld worden dat er vrijwel altijd achterliggende beweegredenen zijn die eraan bijdragen dat een slachtoffer de transitie naar dader maakt. Hierdoor kan de vrijwilligheid van de dader in twijfel worden getrokken. Dit houdt geenszins in dat een dader niet verantwoordelijk gehouden kan worden. De discussie die hier voortvloeit, uit de al dan niet vrijwillige aard van het daderschap, doet denken aan de discussie die bestaat rondom kindsoldaten. Kindsoldaten worden op jonge leeftijd geronseld of ontvoerd om in dienst van een rebellenleger te treden. De misdaden die zij begaan doen niet onder voor de misdaden die vrijwillige soldaten begaan: ook de kindsoldaten moorden en plunderen. Evenals kindsoldaten zijn ook zij veelal 'abducted', dus onvrijwillig en/of met onvoldoende voorkennis hierin beland, waardoor zij op een andere wijze aansprakelijk gehouden kunnen worden dan vrijwillige soldaten die willens en wetens de misdaden begaan hebben. Kortom: de context waarin iemand dader geworden is houdt direct verband met het slachtofferschap: beide rollen vertonen overlap, zoals dit ook het geval is bij de vrouwelijke daders binnen de vrouwenhandel die voorheen zelf verhandeld zijn geweest.

Deelvraag 3: Op welke onderdelen en in welke posities zijn vrouwen het meest zichtbaar betrokken in de handel in vrouwen en waarom zijn zij juist op die aspecten actief?

Vrouwen zijn op verschillende wijzen dader, al dan niet als onderdeel van de uitbuiting. Er is sprake van overlappende taken waarin geen sprake is van een scherp afgebakende structuur. Anders dan in het artikel van Siegel en de Blank (2008) lijkt bij de uitvoerder eerder sprake te zijn van extra uitbuiting dan gedwongen daderschap. De activiteiten vinden immers lang niet allemaal onder specifieke dwang plaats, maar vaak wel binnen de context waarin het slachtoffer zich reeds bevindt. De term dwang suggereert dat er sprake is van verzet bij het slachtoffer en dit terwijl het element 'verzet' juist wegvalt binnen de context waarin het slachtoffer zich bevindt. Wanneer een slachtoffer meewerkt aan het doen plegen van overige feiten bevindt zij zich vaak in een veiliger positie dan wanneer zij dit niet zal doen. Dat betekent dat het slachtoffer meegaat in de wensen van de handelaar zonder dat er sprake is van zelfbeschikking en ondiscutabele vrijwilligheid.

Aan de hand van eerdere onderzoeken (Siegel en de Blank 2008, Waugh 2006, Hopkins, 2005) kan worden geconcludeerd dat, op basis van de relatie, de *partners in crime* een min of meer gelijkwaardige positie hebben aan hun handelaar; de taken worden onder elkaar verdeeld en dat geldt ook voor de opbrengsten. Uit de expert interviews komt naar voren dat

dit niet altijd het geval is. Er wordt wel gesteld dat de positie van de vrouw verbetert, maar van gelijkwaardigheid is beslist geen sprake.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat vrouwen vertrouwen hebben in de goede bedoelingen van vrouwelijke daders. Dit is waarschijnlijk de reden waarom vrouwen vooral actief zijn bij het ronselen van nieuwe vrouwen. Ook uit de interviews komt naar voren dat vrouwen eerder vertrouwd worden op hun goede bedoelingen. Mijns inziens verwoordt Ivonne van de Kar het uitzonderlijk scherp in haar opmerking dat de voorlichting misschien wel te goed heeft gewerkt: vrouwen lijken zich argwanender op te stellen ten opzichte van een mannelijke ronselaar.

De hoofdvraag: Wat is de rol van vrouwen in de vrouwenhandel en op welke aspecten daarvan zijn zij het meest actief en waarom?

De rol van vrouwen in de vrouwenhandel multipel en complex: er is sprake van actief slachtofferschap doordat vrouwen met verschillende beweegredenen en onder valse voorwendselen, uit eigen beweging met een handelaar mee gaan. Daarbij is er een specifieke groep slachtoffers, veelal met West Afrikaanse herkomst op wie pressie wordt uitgeoefend doormiddel van een Voodoo ritueel. Het gebruik van Voodoo als pressiemiddel is minder zichtbaar dan geweld als pressiemiddel.

Er is sprake van daderschap als onderdeel van de uitbuiting, waarbij het een grijs en onduidelijk gebied is waar het slachtofferschap precies overgaat in het dader-zijn. Doordat zij multipelen rollen vervullen die gelijktijdig kunnen bestaan, is er vaak niet sprake van een duidelijke transitie van slachtofferschap naar dader-zijn. Vrouwelijke daders lijken vaak voorheen ook slachtoffer geweest te zijn. Het concept 'gedwongen daderschap' is moeilijk herkenbaar, omdat vrouwelijke slachtoffers in de context van de uitbuitingssituatie niet altijd fysiek 'verzet' laten zien. Wanneer verzet niet duidelijk zichtbaar is, houdt niet per definitie in dat er sprake is van vrijwilligheid.

Vrouwen in de vrouwenhandel lijken buiten de positie van slachtoffer, voornamelijk actief te zijn in het ronselen van andere vrouwen. Vooral bij de grensovergang, het innen van geld en het ronselen van nieuwe vrouwen, maar ook als uiteindelijke Madam, lijken vrouwelijke daders actief te zijn, dit komt overeen met het literatuuronderzoek. Waarschijnlijk vervullen vrouwelijke daders in de rol van ronselaar een voorname rol, het lijkt erop dat vrouwelijke daders, naast de uiteindelijke Madams, in deze groep oververtegenwoordigd zijn. Vrouwelijke daders zijn vermoedelijk actief in de positie van ronselaar, omdat zij eerder

vertrouwen kunnen winnen van vrouwelijke slachtoffers dan mannelijke ronselaars. Waarom vrouwen zich in de positie van Madam bevinden lijkt te maken te hebben met hun langdurige positie in het netwerk, waar zij zich als slachtoffer in hebben bevonden en via niveaus binnen het netwerk, waarin zij de mogelijkheid hebben gevonden zich aan het hoofd ervan te plaatsen. Madams die niet voorheen zijn uitgebuit lijken uit een betere sociale positie te komen, daarnaast komt het ook voor dat vrouwen Madam worden in de zin van *partners in crime*.

Of en wanneer slachtoffers van vrouwenhandel de mogelijkheid hebben om op te klimmen binnen het netwerk van handelaren is mogelijk afhankelijk van de culturen en gebruiken die binnen het handelaarnetwerk bestaan.

Vrouwelijke daders zijn wellicht niet in de statistieken zichtbaar

Doordat vrouwelijke daders, welke onder dwang dader zijn geweest, in bepaalde gevallen niet veroordeeld worden vanuit het non-punishment beginsel, zijn zij onzichtbaar in de voornaamst gebruikte statistieken, omdat deze gebaseerd zijn op jurisprudentie. Het is onduidelijk hoe groot de impact van het non-punishment beginsel is op de statistische gegevens.

Kenmerkend

Kenmerkend voor vrouwen is dat zij hun slachtoffer vermoedelijk niet seksueel misbruiken, wellicht minder geweld gebruiken en vaak zelf slachtoffer zijn geweest. Verder is een opvallend kenmerk dat vrouwen alle treden van de rangorde kunnen en vaak ook hebben doorlopen, dit in tegenstelling tot mannelijke daders.

Wat verder opvalt is dat er bijzonder weinig bekend is over de Aziatische groep slachtoffers. Dit heeft wellicht te maken met het gesloten netwerk waar zij zich in bevinden, cultuur en taal.

Discussie

Waar gaat het slachtoffer zijn over in het zijn van een dader?

Het gebied tussen daderschap en slachtofferschap is grijs en onduidelijk. Wanneer wordt iemand gedwongen dader te zijn en wanneer is dit een weloverwogen keuze. Veel van de vrouwen komen immers vanuit een uitbuitingssituatie, hebben slechte vooruitzichten in het thuisland en hebben veelal niet zomaar de keuze uit de handelssituatie te stappen.

Non-punishment beginsel

Het non-punishment beginsel biedt de mogelijkheid aan gedwongen daders zich te beroepen op een strafuitsluitingsgrond. Wanneer wordt hier gebruik van gemaakt? Is het begrip algemeen bekend bij Europese advocaten? Wordt er vaak gebruik gemaakt van het non-punishment beginsel? Voor verder onderzoek kan het van belang zijn deze nuances in kaart te brengen. Het non-punishment beginsel zorgt mogelijk voor een vertekend beeld van het aantal vrouwelijke daders. Misschien kan een onderzoek in Proces Verbalen meer inzicht bieden in het aantal 'daders' wat buiten de statistische gegevens valt.

Verschil culturen mensenhandel en geweld

Er zijn verschillende culturen te ontdekken binnen de verschillende netwerken van handelaren. Er is sprake van een Oost Europese extreem gewelddadige cultuur, maar ook van een Nigeriaanse cultuur van vrouwenhandelaren, die relatief het minst gewelddadig lijkt te zijn en waar vrouwen tot de top behoren. Er zijn ook vrouwenhandelaarculturen te herkennen waarbij de familiebanden exceptioneel belangrijk zijn, zoals bij de netwerken vanuit Bulgarije. Een verder onderzoek naar de achterliggende culturen en gebruiken binnen netwerken van vrouwenhandelaren kan een dieper inzicht bieden in de structuren en gebruiken binnen deze netwerken, wat op zijn beurt kan bijdragen aan het tegengaan ervan.

Aanbevelingen

Slachtoffers

Vrouwen gaan mee met een handelaar omdat ze het gevoel hebben dat er geen andere keuze mogelijkheid is. De situatie in het thuisland is onstabiel en er is vaak sprake van hoge werkeloosheid. Veel vrouwen werken mede daarom ook in het land van herkomst al in de prostitutie. Dit is niet te verwarren met vrijwilligheid: hun rest immers geen andere keuze om een bron van inkomsten te creëren. Het beeld van de verdiensten die ze kunnen maken in een ander (Westers) land is vertekend en stoelt niet op realistische gegevens. Daarbij hebben vrouwen geen idee hoe hoog hun schuld daadwerkelijk is en wat hun mogelijkheden zijn om deze uiteindelijk terug te betalen. De aanbevelingen op het gebied van slachtoffers zijn daarom tweeledig. Ten eerste dient voorlichting zich te richten op de achtergrond van deze vrouwen, hoewel er sprake lijkt te zijn van een vrije keuze zitten er vaak ook gedwongen aspecten aan het werken in de prostitutie. Ten tweede zou het verstandig zijn in de voorlichting ook de kansen op de arbeidsmarkt mee te nemen zoals dat nu gedaan wordt door bijvoorbeeld SRTV maar ook hoe de financiële kansen zijn in het nieuwe land is een noodzakelijk onderwerp om te behandelen. Denk aan de waarde van geld in het land waar je terecht komt, hoe het werkt met schulden en rente, wanneer is deze afbetaald, kan deze afbetaald worden en wat is geld eigenlijk waard in het gastland.

Daderprofielen.

Er zijn verschillende daderrollen herkenbaar, deze vereisen een verscheidenheid aan beleid in de aanpak van vrouwenhandel. In het bijzonder is het van belang, in het maken van beleid, rekening te houden met de verschillende achtergronden welke het daderschap met zich mee kan brengen, met name gedwongen daderschap verdient speciale aandacht. Ook de culturele achtergronden van handelaarnetwerken verdienen een nader onderzoek, daarbij valt ook te denken aan de positie die vrouwen daarin innemen.

Onderzoek

Voor vervolgonderzoek lijkt het mij persoonlijk interessant om te bekijken in hoeverre de culturele achtergrond van een netwerk bijdraagt aan de mogelijkheden voor vrouwen in de topposities te geraken en het al dan niet gebruiken van (fysiek) geweld en in welke vormen dit zich manifesteert. Een onderzoek binnen Proces Verbalen kan wellicht inzicht verschaffen of er meer vrouwelijke daders in eerste aanleg zijn dan dat er uiteindelijk voorkomen.

Literatuurlijst

Bovenkerk, F.; San, M. van; Boone, M.; Boekhout van Solinge, T. en Korf, D. „*Loverboys*“ of *modern pooierschap in Amsterdam*, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Utrecht december, 2004.

Castles, S. en M. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Palgrave MacMillan, London, 2009.

Doezema, Jo. „Now You See Her Now You Don't: Sex Workers At The UN Trafficking Protocol Negotiations“,. *Social Legal Studies 14*, Sussex University, UK, 2005., No. 1, 2005: 61-89.

Gallagher, A. „Recent Legal Developments in the Field of Human Trafficking: A Critical Review of the 2005 European Convention“, *European Journal of Migration and Law 8*, 2006: 163–189.

Haynes, D. „Used, Abused, Arrested and Deported: Extending Immigration Benefits to Protect the Victims of Trafficking and to Secure the Prosecution of Traffickers“, *Human Rights Quarterly 26*, 2004: 221–272.

Lee, M. “Human Trade and the Criminalization of Irregular Migration.” *International Journal of the Sociology of Law 33*, 2005: 1-15.

Leman, J. en S. Janssens, “The Albanian and Post-Soviet Business of Trafficking Women for Prostitution: Structural Developments and Financial Modus Operandi.” *European Journal of Criminology 5*, 2008: 433-451.

Lissenberg, E. En S van Ruller, *Tegen de regels IV, een inleiding in de criminologie*, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2001.

Monzini, P. “Trafficking in Women and Girls and the Involvement of Organised Crime, with Reference to the Situation in Central and Eastern Europe.” *International Review of Victimology 11*, 2004: 73-88.

Peperstraten, J. Nieuwe stimulans in de aanpak mensenhandel, preventie (internationale)

samenwerking, *Algemeen Politie Blad* nr 23, 2003.

Rijken, C. *Trafficking in Persons: Prosecution from a European Perspective*. Den Haag: Asser Press, 2003.

Siegel, D en S. de Blank „Vrouwen die in vrouwen handelen“, *Tijdschrift voor de Criminologie* 50 (10), 2008: 35-48.

Surtees, R. "Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe: Considering the Other Side of Human Trafficking., *European Journal of Criminology* 5, 2008: 39- 69.

Ultee, W, Arts, W. en H. Flap, *Sociologie, Vragen uitspraken en Bevindingen*, Wolters Noordhof, Groningen, 2003.

Väyrynen, R. "Illegal Immigration, Human Trafficking, and Organized Crime." *United Nations University and World Institute for Development Economics Research, Discussion Paper No. 2003/72*, 2003.

Vocks, J. Nijboer, J. 2000, "The Promised Land: A Study of Trafficking in Women from Central and Eastern Europe to the Netherlands" *European Journal on Criminal Policy and Research* 8, 2000; 379-88.

Waugh, L. *Selling Olga; Stories of Human trafficking and Resistance*, Kent, Phoenix, 2006.

Rapporten

United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons, Human Trafficking a crime that shames us all*, UNODC, 2009.

Palermo Convention:

United Nations Convention against Transnational Organised Crime (adopted in Palermo by General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000; entered into force on 29 September 2003; also called the Palermo Convention).

Palermo Protocols:

United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children (Trafficking Protocol), to the United Nations Convention against Transnational Organised Crime (adopted by the UN in Palermo, in 2000; entered into force on 25 December 2003; falls under the jurisdiction of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).

United Nations Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Air and Sea (Migrant Smuggling Protocol), to the United Nations Convention against Transnational Organised Crime (adopted by the UN in Palermo, in 2000; entered into force on 28 January 2004; falls under the jurisdiction of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).

BNRM, *Mensenhandel, Zesde rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, Den Haag, 2008.

BNRM, *Mensenhandel, Zevende rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, Den Haag, 2009.

BLINN, Jaarverslag BLINN 2008, *BLINN in 2008 kennis, Signalering, Hulverlening, Lobby en Communicatie*, Stichting BLINN, Amsterdam, 2008.

WODC, *Toekomst van de rechtshandhaving*, justitiële verkenningen, Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum, Ministerie van Justitie, Kluwer, jaargang 28, Den Haag, 2002.

Gestel, van B., Verhoeven, M. WODC, *De praktijk van de programmatische aanpak mensenhandel plan- en procesevaluatie van een pilot*, eindrapport, Cahiers, Den Haag, 2009.

Krantenartikelen

Aantal vrijspraken in mensenhandel is hoog, 29 Oktober 2009. NRC Handelsblad.

„Slavernij” in aspergestekerij, 18 mei 2009. Trouw.

Vrouwen blijven uit eigen beweging bij handelaar, 4 februari 2010, NRC Handelsblad

Internet

www.wetboekonline.nl

www.UNODC.org

www.BNRM.nl

www.BLINN.nl

www.comensha.nl

Bijlage A

Artikel 273a | Sr, Boek 2, Titel 18

<p>1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:</p> <p>1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;</p> <p>2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;</p> <p>3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;</p> <p>4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;</p> <p>5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;</p> <p>6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;</p> <p>7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;</p> <p>8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;</p>
--

Bijlage B

Topiclijst

Profiel

Wie wordt er geïnterviewd, wat is zijn/haar functie en hoe krijgt deze persoon signalen binnen van mensenhandel?

Herkomst van slachtoffers

waar komen slachtoffers vandaan? Wie worden er slachtoffer en waarom? Komt het voor dat vrouwen uit eigen beweging meegaan met een handelaar of na uitbuiting blijven en waarom?

Herkomst van de vrouw als handelaar

Wat is de herkomst van vrouwelijke handelaren?

Wie zijn het, waar komen ze specifiek vandaan, hoe lang zijn ze er al en op welke gebieden binnen de vrouwenhandel komen zij voor.

Waarom vrouwen handelaar worden

Waarom worden vrouwen handelaar?

In welk gebied van de handel in vrouwen is de vrouw als handelaar actief en waarom?

Hoe uit zich de rol van vrouwelijke handelaren binnen een netwerk van handelaren?

Komen zij vaak voor?

Komt de vrouw als handelaar uit de zelfde omgeving als de vrouw die zij verhandeld?

Hoe is dat verklaarbaar?

Zichtbaarheid van de vrouw als handelaar

Is de vrouw als handelaar zichtbaar voor de slachtoffers?

En is ze zichtbaar voor justitie?

Is een vrouwelijke handelaar zichtbaar, waarom wel of niet en hoe?

Heeft zij iets specifiek herkenbaars?

Is zij zichtbaar voor slachtoffers en justitie?

Hoe worden vrouwelijke daders vervolgd?

Bijlage C

De uitnodiging die is uitgegaan naar alle respondenten

Geachte

Mijn naam is Harma van der Laan, ik ben student Sociologie en Conflict Studies aan de Universiteit Utrecht. Momenteel werk ik aan mijn Bachelor Thesis, waarin ik onderzoek verricht naar “de rol van vrouwen in de vrouwenhandel” en dan met name de vrouw in de positie van handelaar. Dit onderzoek wil ik aanvullen met enkele expert interviews. Deze interviews zullen plaats vinden in de loop van april en mei 2010.

Zou ik u misschien mogen interviewen om uw visie omtrent de rol van vrouwen in de vrouwenhandel in mijn rapport op te nemen? Een interview zal ongeveer 15 a 20 minuten in beslag nemen.

Ik hoop van u te horen,

Met vriendelijke groet,

H.H. van der Laan

Student Sociologie en Conflict Studies Universiteit Utrecht

h.h.vanderlaan@students.uu.nl

06-47788808